

288969

TEMNIȚELE CLUJULUI

DIN INSEMĂRILE
UNUI POPĂ
ROMÂNESC

DE

SEPTIMIU POPA

BCU Cluj / Central University Library Cluj

CLUJ, 1937.

(Foto Bordan, Cluj)

778762

TEMNIȚELE CLUJULUI

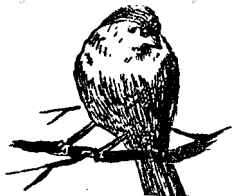
DIN INSEMNAȚILE UNUI POPA ROMÂNESC

DE

133

SEPTIMIU POPA

BCU Cluj / Central University Library Cluj

BCU Cluj-Napoca

RBCFG201702100

CLUJ, 1937.

Institutul de literatură și tipografie • Minerva • S. A.

Cuvânt înainte.

Câțiva prieteni, mi-au dat sfatul să public însemnările mele în legătură cu suferințele îndurate între zidurile temnițelor Clujului, în toamna anului 1916. Primesc acest sfat, dar făcând următoarea declarație solemnă:

N'am făcut cauzei naționale românești vre-un serviciu atât de special, încât să merit marea cinste a arestării. Această arestare a fost efectul spaimii, ce cuprinsese pe dușmanii noștri seculari în clipa, când frații de dincolo de Carpați au pornit războiul pentru întregirea neamului. În cumplita lor desnădejde ei au arestat și aruncat în închisoare, ori au trimis în exil, dincolo de Dunăre, un foarte mare număr de preoți români din Ardeal, atât ortodocși, cât și uniți, dintre aceia, cari cât de cât erau nește oameni ai datoriei.

Insemnările mele, prin urmare, nu le public în speranța vre-unei recompense, ori recunoștințe naționale. Realizarea visului nostru secular a fost cea mai strălucită recompensă dată tuturor acelor, cari după intrarea Româ-

niei în războiu au avut marea fericire să îndure și suferințe speciale. În calitatea mea de cetățean al României întregite am o pâine, iar prin aceasta sunt răsplătit cu vârf și îndesat... chiar peste așteptările mele...

Și acum, dragi cititori, dați-mi voie să vă conduc în închisoarea minorilor din strada Cogałniceanu din Cluj. În vremile acelea, această stradă se numea „Farkas utea“. Inchiisoarea minorilor a fost prefăcută însă și în loc de concentrare a Românilor trădători de patrie din Ardeal. Avea așadar atât conducere civilă, cât și militară. Cei arestați, toți, fără excepție, își făceau mai întâi intrarea triumfală în curtea acestei închisori. Aici apoi, după studierea actelor, se făcea repartizarea. Unii erau trimiși imediat la Sopron, la Veperd, ori în vre-un alt lagăr al așa numiților „internați“. Alții erau reținuți în vre-o celulă a închisorii, ori duși în vreo altă temniță, după indicațiile blestemate-
lor acte.

Ați dori, poate, să vă înșir numele acelor, pe cari i-am văzut în această închisoare? N'aș putea să vă împlinesc această dorință. S'au scurs de-atunci peste două decenii. De-aș înșira numai câteva nume, cei uitați s'ar supăra, desigur. Vă pot spune, însă, că atunci când eu, sub conducerea (dela spate) a jandarmilor, mi-am făcut triumfala mea intrare, curtea închisorii era arhiplină de Români: o

droaie de preoți, învățători, avocați, etcetera, din toate părțile Ardealului, plus, un mare număr de țărani din părțile Sibiului și Făgărașului.

Preotul ortodox român Vasile Spătar dela Armeni (actualul profesor de religie al liceului „Gheorghe Barițiu” din Cluj), mi-a strigat în momentul intrării:

— Servus, frate Septimie! Bine ai venit la noi!

— Servus! — bombănji eu, tremurând și uitându-mă în ochii lui.

Voiam să alerg la el și să-l strâng cu toată căldura în brațele mele. Știți, e mai mare puterea dragostei decât amărăciunea suferințelor. Un strajameșter s'a pus însă în dreptul meu, a tras o înjurătură unguerească strasnică, apoi a dat jandarmilor mei ordinul sever:

— Grijiți, nu cumva acești doi indivizi (adică eu și popa Spătar) să ajungă în vre-un contact unul cu altul...

Mai fac o excepție și cu *Andrei Candrea* dela Lupșa. Despre acest prea simpatice popă știe însă toată lumea, că între preoții arestați bătea și recordul... înălțimei.

După vreo zece minute, m'am văzut apoi într'o celulă închisă cu două chei.

Temnița aceasta avea un regulament extraordinar de sever, dar își avea și părțile ei bune. Fereastra celulei mele era către curte și astfel, vedeam pe toți noii sosiți, făcându-le câte un semn prietenesc cu amândouă mâinile.

Din când în când apărea și câte-o femeie. O salutam cu un zâmbet (știți, pe atunci eram ceva mai tânăr), dar, ce folos! Zâmbetul se îneca în șiroaie de lacrimi amare. Femeile din temniță constrângeau gândurile mele să alerge peste dealuri, peste văi, la... cea mai frumoasă femeie din lume.

Minorii, adică locatarii băștinași ai acestei temnițe, scoși în curte la tăiat de lemne, mă compătineau cu toată sinceritatea.

De mâncare primeam numai odată la zi: o bucată de pâine neagră și o olișoară de zeamă sarbădă. Când odată mă duseră la interogator, am făcut celor doi detectivi, cari m'au luat la întrebări, oferta, să mă trimită pe câmpiile de războiu. Plus promisiunea, că voiu lupta ca un leu, numai să mă văd scăpat de zidurile închisorii. Râzând cu hohote, ei au exclamat:

— Bravo, domnule părinte! Ne socotești atât de naivi, încât să trimitem tocmai pe un „popă valah“ în războiu! Ha, ha, ha!

*

Prin cine știe ce întâmplare în cursul cercetării actelor, judecătorii au ajuns la convingerea, că atât cauza mea, cât și cea a celorlalți șapte preoți, arestați de-odată cu mine, aparține competenței Tribunalului. Așa apoi, după câteva săptămâni ne-au dus pe toți la închisoarea parchetului (Ügyészségi fogház), în actuala Stradă Carol II. Aici am stat numai trei zile, dar a fost cea mai groaznică între închisori. Din fereastra celulei mele nu puteam să văd

nimic, nimic... Hrana era la fel cu cea din închisoarea minorilor, dar o primeam în vase mai curate. Peste tot, în temnița aceasta curățența era mai exemplară chiar și decât cea din internatele vieții mele de școlar. Temnicerii erau însă reci, nu răspundeau întrebărilor, ce îndrăzneam să le adresez și se fereau de mine, ca de cine știe ce leproș... Vreme de trei zile n'am ajuns nici măcar la o jumătate de fum de țigară...

După trei zile cauza noastră, a celor opt „popi valahi“, a trecut iarăși în competența „Consiliului de Războiu“. Ne-au dus așadar în așanumita „Honvéd-kerületi fogház“, tot în strada Carol al II-lea. De-acum pentru noi s'a inaugurat o adevărată lume albă. Aici primeam de trei ori la zi de mâncare, chiar și cu carne, iar soldații de pază erau la dispoziția noastră. Ne aduceau tutun, iar uneori ne spuneau chiar și vești din lumea mare. După încă vre-o trei săptămâni am scăpat chiar și de regimul celulelor singurate, așezați fiind câte patru într'o celulă.

În general, temnițele militare erau mult mai simpatice decât cele civile. Paznicii temnițelor civile erau funcționari salariați, cari dând unui popă valah foc la țigară, puteau să-și piardă postul. Paznicii temnițelor militare erau însă soldați, cari fără considerare la originea lor etnică se simțeau tovarăși de suferință ai sărmanilor întemnițați. În temnița aceasta am auzit vestea arestării părintelui

Dăianu. Ah, ale noastre inimi au murmurat atunci un dureros de jalnic: Bine-ai venit!

În privința curățenței, această temniță a fost mult inferioară celorlalte două. Aici m'am umplut întâia oară în viața mea de... păduchi. De dragul atmosferei simpatice a temniței, vă asigur, că i-am suportat cu desăvârșită resemnare. Din fereastra celulei puteam să stăm de vorbă cu ceilalți întemnițați, când erau scoși la plimbare. Grupul de Românce, așezat în această temniță, îl salutam totdeauna cu „Pe lângă plopii fără soț“ și cu alte cântece din vremea aceea... Știam, că mai există o temniță și în „Fellegvár“. Uneori, ne copleșea dorul să cunoaștem și zidurile acesteia. Ce să-i faci? Chiar și în închisoare omul iubește și doarește... variația...
BGLU Cluj / Central University Library Cluj

A fost un dor neîmplinit. Într'o bună zi constatându-se nevinovăția noastră, ni s'a dat voie să sburăm în brațele... preteselor...
◆

Nu pot să uit nici-odată dulcea armonie confesională, ce domnea în toate cele trei temnițe ale Clujului. De dragul acestei armonii, mărturisese sincer, că mă apucă și acum câteodată... dorul temniței.

Citind însemnările mele privitoare la suferințele preoților nevinovați, cred, că ori-cine își poate face măcar o palidă idee despre cumplitele suferințe, ce au fost nevoiți să le îndure acei preoți români, cărora li s'a găsit și vre-o... adevărată vină...

UN PROHOD LUNG...

In amintirea preotului † Emil Marcu
din Tic (județul Cluj).

Adeseori îl întâlneam în orașelul Huedin, ori pe la vre-un alt târg. Era vorbăreț peste măsură și de o fire pururi vioaie. Cu poveștile lui alunga adeseori toți norii de pe firmamentul sufletului meu și al altor preoți, cari formând un cerc în mijlocul târgului (bâlciiului) ne spuneam necazurile și nevoile. Unii ziceau, că e un exaltat, eu însă eram convins, că pătimește de boala... optimismului.

Vorbăreț a rămas și după izbucnirea războiului mondial, ba chiar și după intrarea României în războiu. Noi, ceilalți preoți, îl făceam atent la pericolele, cărora se expune pe el și pe noi, dar el ne tăia vorba:

— Măi, voi sunteți nește lași, nește fricoși... Ne vor duce la închisoare? Când vom ieși din întunecimea închisorii va răsări soarele... Un soare mândru, cum n'a mai fost niciodată.

De aceea, când într'o bună zi, cineva mi-a adus vestea că Emil Marcu e arestat, nici nu m'am mirat prea mult...

— Sărmanul om, — spuneam preotesei mele, — a avut desigur vre-o erupțiune națională în fața unor oameni ticăloși, cari apoi l-au denunțat... De câte ori l-am făcut atent...

— Nu te grăbi dragă, cu enunțaiunile, — îmi răspundea preotesea cu glas tremurător.— Nu te grăbi că... nu știi ce ai să ajungi...

Intr'adevăr, peste o săptămână au apărut doi jandarmi cu pene de cocoș și m'au arestat, ca să mă ducă la Cluj. Nu mai descriu țipetele preotesei, nici lacrimile copiilor mei și nici bocetele femeilor din sat adunate grămadă în casa parohială. Sunt... prea cunoscute...

Călătoria până la Cluj a durat o noapte întreagă, într'un vagon de marfă. Aici, cu învoierea jandarmilor și pe spesele mele am comandat o trăsură. Ah, a fost o ciudată intrare triumfală pe strada, care mai târziu avea să poarte numele Regelui Ferdinand. În loc de osanale, trecătorii mă întâmpinau la tot pasul cu urletul sălbatic:

— Valah mizerabil...

— Popă spurcat...

Am ajuns apoi la închisoare în neuitata mea celulă, ale cărei delicii deasemenea nu le mai descriu. Pricina arestării am cunoscut-o abia peste o săptămână. Era... Emil Marcu, popa din Tic.

Tocmai în preseara declarației de războiu a României, el scrisese 7 scrisori, având toate următorul cuprins:

Onorate în Hristos Frate!

„Te încunoștințez, că bătrâna mea mamă e greu bolnavă și în tot momentul mă aștept la moartea ei. Iși trăiește, poate, ultimele clipe. Pentru cazul morții m'am hotărât să-i fac o înmormântare frumoasă, chemând la prohod șapte preoți harnici și vrednici, cum ești și tu. Atunci, îți voi trimite o telegramă scurtă, iar tu primindu-o pleacă la drum. Eu te voi aștepta cu trăsura la gara din Aghireș.

Al tău iubitor frate:

Emil Marcu.

Cele șapte scrisori au fost așezate în pliuri și adresate: una subsemnatului, iar celelalte, preoților *Emil D. Măcelar* din Totelec (dau numele de atunci al satelor), *Beniamin Rusu* din Suceag, *Augustin Pop* din Ugruț, *Emil Pop* din Tușin, *Alexandru Pop* din Căptălan și *Gheorghe Giurgiu* din Silvaș.

Peste câteva zile Emil Marcu a fost arestat și dus la Cluj, ca să fie trimis apoi, la Șopron, locul de surghiun al popilor valahi „cu gură mare“ și „trădători de patrie“. În curtea închisorii el a întâlnit pe un țăran dintr'un sat de lângă Tic, care fusese închis pentru cine știe ce delict și care avea să fie eliberat a doua zi:

— Omule, — i-a șoptit, — n'aj fi atât de bun, să duci o scrisoare preotesei mele?

— Cum nu, domnule părinte? — a răspuns acesta. — Scrie-o numai...

Pe un petec de hârtie Emil Marcu a scris următoarele rânduri:

„Dragă Nelli! Pe masa mea de scris vei găsi șapte scrisori în plicuri, adresate unor prietenii ai mei, preoți. Te rog, nimiceste-le, ca nu cumva făcându-se vre-o perchezitie la casa mea să mi-se agraveze și în acest chip situația. Te sărut dulce, îmbrățișez pe copii și te rog: nu dispera. Al tău

Emil.“

Socoteala de acasă însă, așa se vede, nu se nimereste totdeauna cu cea din târg. Înainte de eliberare țăranul a fost perchezitionat, găsindu-se la el și scrisoarea preotului Emil Marcu. Încă în aceeași seară, doi jandarmi s’au deplasat cu automobilul la Tio și au adus la Cluj toate scrisorile și cărțile găsite în casa parohială și în biserică. Intre aceste erau și cele șapte scrisori.

După cercetarea tuturor scrisorilor, alți doi detectivi s’au dus iarăși la Tio, ca să vadă: ce mai face bătrâna mamă a preotului? Și au găsit-o... mocăind prin bucătărie. Au întrebat-o: nu cumva a fost bolnavă? — Ea le-a răspuns, că... n’a avut decât durere de... șale,,

Așa apoi, tribunalul marțial a ajuns la convingerea, că popa din Tio voia să-și cheme colegii la... prohodul Ungariei. Va să zică, era vorba de convocarea unei adunări secrete, în

vederea măsurilor ce sunt de luat după intrarea României în războiu.

Cei șapte preoți au fost arestați și perchi-ziționați, cu toții. Cu prilejul perchi-ziționării s'a mai găsit și pe la ei câte o scrisoare sus-pectă și astfel, prohodul a fost cam lung.

După suferințe de opt săptămâni în celule singuratece, ne-au așezat câte patru într'o ce-lulă. Eu m'am nimerit cu Emil Marcu și cu alți doi „confrăți“. Era acelaș om vorbăreț care ne spunea lucruri mari și minunate, iar noi, uneori, îl făceam atent, să vorbească mai încet, pentrucă pereții au urechi.

— Și apoi? — ne întrepruipa el, zâmbind. — Din temnița asta o să ieșim noi odată, fraților! Atunci apoi, n'o să facem prohod, ei — nuntă! O să jucăm la nunta lui Traian cu... Ileana Co-sânzeana.

El a ținut sufletul în noi și în ziua căderii Bucureștilor. Glasul clopotelor Clujului pă-trundea în celula noastră, noi eram triști și abătuți, iar el ne spunea, ca din carte, că așa va cădea odată... Budapesta...

Insfârșit, după vre-o două luni, Emil Mar-cu și Augustin Pop au fost transportați la Ve-perd, dincolo de Dunăre, iar pe noi, ceilalți cinci, ca mai puțin primejdioși, ne-au lăsat la vetrele noastre...

Prorocia lui s'a împlinit. S'a dus și el la nunta lui Traian cu Ileana Cosânzeana, dar la masă... n'a mai încăput. Alții, mai șireți decât el, ocupară toate locurile. A jucat și el, totuși, mai la o parte, cu ochii aprinși și cu inima pal-pitândă, hora cea mare...

Acum el doarme, liniștit. A murit la *Băile Buzias*, iar noi, cei șapte, n'am avut dureroasa fericire să participăm la prohodul lui. Ne vom întâlni, poate, într'o bună zi, ca să slujim un parastas întru fericita lui pomenire...

BCU Cluj / Central University Library Cluj

CHIBRITURILE

De două zile eram oaspele temniței. În celula mea de șase pași, încuiată cu două zăvoare, mă plimbam de dimineța până seara și suceam la țigări, una după alta. Cine știe prin ce întâmplare, nu mi-au sechestrat tutunul și astfel, duceam lume destul de albă. În fumul de țigară se înneceau toate: dorul de copii și de femeie, plus... aducerile aminte.

În două zile s'au topit trei pachete de tutun. Mai aveam trei și prin urmare, nu-mi păsa de lumea asta. Ivirea jandarmilor, perchiziția domiciliară, lacrimile preotesei, strigătele copiilor, — toate, toate, îmi păreau iac'asa, nește... visuri trecute. Abia din când în când aveam impresia, că aud glasul băiatului celui mic:

— Așa-i, tăticle, că poimâne vii acasă? Să nu uiți să-mi aduci un fluier...

Apoi al fetiței:

— Și mie... o păpușică!

— Vă aduc, vă aduc, — oftam, strângând țigara între dinți. Apoi închideam ochii și așa cu ochii închiși, suceam alta...

Visurile au însă un sfârșit și în temniță. Colo către seară băgasem de seama, că mi-se găta chibriturile. Mai aveam doar... trei.

Desmetecit, am mai conținut din țigări, dar continuându-mi plimbările. În locul stălpului de fum, acum mă însoțeau gândurile și aducerile aminte. Mă vedeam pe străzile Clujului, cu jandarmii în urma mea. Și auzeam urletele trecătorilor:

— Unde duceți pe câinele ăla? În temniță? La ce-l mai duceți? Loviți-l în cap cu patul puștii... Și-a trădat patria! Pfui, popă spurcat!

Celula mea avea o singură fereastră, de-zând cu hohote. — De unde să am eu chibrite? pe zarul dela ușă și m'am uitat pe fereastră. În curtea temniței văzui un puiu de țigan, ca de șaisprezece ani. Fără prea multe formalități i-am cerut un chibrit.

— Eu, chibrite? — făcu țigănușul meu, râzând cu hohote. De unde să am eu chibrite? Sunt rob și eu, ca și dumneata...

— De când?

— De zece luni...

— Și cât o să mai robești?

— Încă cincisprezece ani și jumătate, îmi răspunse el, pleoscăind din limbă și învârtindu-și ochii, ca un puiu de drac.

— De ce te-au judecat? — îl mai întrebai.

— O, părinte, — îmi răspunse acum, iarăși, rânjându-se și apoi aruncându-mi o privire compătimitoare, — eu nu-s ca dumneata... Eu numai... am omorât pe tata...

Apoi o luă la picior, căci se apropiase temnicerul. Din acelaș motiv, am coborât și eu în celulă și mi-am continuat plimbările...

— Ce om fericit, — gândeam, oftând din adâncul pieptului. — El nu e ca mine. El nu-mai... a omorât pe tatăl său.,

Mi-am mai sucit o țigară și am aprins-o, privind cu nespusă duioșie flacăra chibritului. Am fumat-o încet, încet, din focul ei am aprins alta și apoi alta, șeasă după olaltă. Se înserase de-abinelea, tocmai era să aprind și cea de-a șaptea, când am auzit de-odată convorbirea soldaților ce erau de pază:

— Ce facem la noapte?

— Spânzurăm... doisprezece popi..,

— La ce? — mi-am zis atunci, trântindu-mă pe pat și adresându-mi marea întrebare: N'a sosit oare și rândul meu?

Din focul ultimului chibrit am fumat și în ziua a treia șapte țigări. Aș fi fumat, poate, opt, dar... mi-au adus prânzul.

După prânz, instinctiv am mai sucit o țigară. O învârteam dintr'o mână într'alta și fredonam melodia unui cântec al altor vremuri:

— *De strălucirea stelelor*

Aminte mi-am adus...

O, stelelor, stelelor,

Unde v'ați dus?

După vre-un ceas veni temnițerul în celula mea, cu țigara aprinsă.

— Au răsărit stelele, — mi-am zis, tremurând și cerându-i... foc.

Privindu-mă chiorâș, el îmi răspunse:

— Nu se poate! E oprit!

— Dacă crezi în Dumnezeu, — îi mai zisei odată, — lă-mi foc la țigară!...

— Ce vrei? — se răsti el acum. — Să dau foc unui ticălos, care și-a trădat patria?

Mai aruncând o privire asupra celulei și

învârtind cele două chei grele, temnicerul își văzu de drum, iar eu... m'am trântit pe pat.

*O, stelelor, stelelor,
Unde v'ați dus?*

Au urmat trei zile de chinuri înfricoșate. Urcat pe zarul dela ușă, stam câte un ceas la fereastră, în nădejdea, că o să capăt foc la țigară...

În seara cea de a doua am ros țigara între dinți și am sucit alta. O țineam în mână și o priveam cu ochii aprinși, așa, cum privești un fruct oprit....

A treia zi, după răsăritul soarelui, am auzit pași în apropierea celulei.

M'am urcat repede pe zarul dela ușă. Bătăile puternice ale inimii par'că îmi șopteau, că de astă dată... nu mă urec înzadar.

În dreptul ușii văzui o fată frumoasă, ca toate eroinele povestirilor mele. Era o fată încântătoare, îmbrăcată în costum seliștenesc, cu păr castanju și cu ochi... ca murele... Bine înțeles, eu i-am aruncat o privire tristă...

— Ce ochi frumoși, — gândeam, — și câte inimi pot să aprindă scânteile lor... Numai țigara mea... nu pot s'o aprindă...

Șimțeam amarul deziluziei și totuși... nu-mi venea să mă retrag. Popă ne-popă, dar nici vârsta, nici cumplitele suferinți ale temniței și nici chiar criza de chibrite nu pot să facă pe om cu totul nesimțitor în fața unei femei frumoase.

Văzându-mă și ea, se opri în dreptul meu. Apoi îmi adresă întrebarea:

— Cum te cheamă, părinte?

Oftând din adâncul inimei, eu îmi bolborosii numele, iar ea își continuă înterogatoriu:

— Pentruce te-au arestat?

— Nu știu, — îi răspunsei, ridicând din umeri...

Mă privi și ea cu tristețe, apoi înfundându-și mâna în sân scoase un carnet și îmi însemnă numele.

— Cine ești? — o întrebai acum și eu. Cine ești? Și... pentru ce mi-ai însemnat numele în carnet?

Insoțindu-și cuvintele cu un trist, dar fermecător zâmbet, mi-a spus, că e fata unui popă de pe Valea Secașului și că a fost arestată deodată cu tatăl ei. De șapte zile sunt amândoi oaspeții temniței. Popa e încuiat într-o celulă din etaj, iar ea e lăsată liberă, dar numai între zidurile temniței. Aseară li s'a hotărât soarta: vor fi deportați la Sopron, locul de internare al Românilor ardeleni. Peste un ceas se va întâlni cu tatăl său. Desigur el o s'o întrebe: ce musafiri a mai primit temnița? Ca să nu-mi uite numele, mi l-a însemnat în carnet.

O ascultam în tăcere, dar simțeam fiorii unei fericiri apropiate. Ah, sunt sigur că ochii mei ardeau atunci, ca văpaja...

— Ea are un tată, — îmi ziceam, tremurând în toate membrele. — Ea are un tată, iar tatăl său, probabil... are chibrite...

Cu glasul aprins, ca al înamoraților, exclamai:

— Domnișoară, — dacă mergi la tatăl dumitale, roagă-l în numele meu și al lui Dumnezeu, cel sfânt și drept, să-mi trimită un chi-

brit... O, domnișoară, numai un chibrit., Numai unul.,

Tresărind și ujtându-se în ochii mei, ea își infundă mâna în sân și scoase la lumina zilei... o cutie de chibrite, ciripind cu glasul ei fermecător:

— Vezi chibritele acestea? Numai Dumnezeu știe, cum le-am câștigat... Voiam să le duc tatei, dar văd, părinte, că dumneata ești mai necăjit decât el...

După această dulce ciripeală îmi aruncă întreaga cutie de chibrite pe fereastră.

— O, domnișoară, — strigai, tremurând de fericire, — cum să-ți mulțumesc?... O, zăbrelile astea!... Dar... o să scap eu odată de aici. Să știi, că atunci... o să-ți trimit un pețitor...

Și Dumnezeu știe, ce-am mai îndrugat...

— N'o să te uit de cuvânt, — îmi zise ea, râzând din toată inima. — Desigur, o să-mi uiți chiar și numele... Nu ești mai bun decât alți bărbați... Dar... eu cred, că ar fi mai bine să lași acum pețitorii în știrea Sfântului... Du-te, părinte și.., aprinde-ți țigara...

Apoi se depărtă repede spre grădina temniței. Privirile mele, vai, nu puteau s'o mai urmărească... Se auzeau pașii temnițerului.

*

Dulcea fetiță a cam avut dreptate. Nu mi-am ținut cuvântul, ei dimpotrivă, i-am uitat atât numele, cât și satul... Numai mânuța, cu care a aruncat fericirea în celula mea, n'am uitat-o și n'o s'o uit niciodată. Ani de-arândul, de câte ori îmi aprindeam țigara, mă trezeam fredonând:

— Dacă tu tot mai trăiești:

Unde ești, unde ești?

Ah! Unde ești? De cumva nu ești măritată, să-ți trimit și eu măcar o cutie de... pețitori.

Acum îmi dau seama, că se va fi măritat, desigur, fără vre-o intervenție a popii din temniță. Din când în când se gândește la zilele „de farmec pline“ din toamna anului 1916...

De câte-ori îmi aduc și eu aminte de farmecul acelor zile, îmi succesc o țigară. Și cu toată bătrânețea mea, ochii sufletului meu văd o fată frumoasă, cu păr castaniu, cu ochi ca murele și îmbrăcată în costum seliștenesc...

UNDE DAI ȘI UNDE CRAPA...

Tragicomicul răsunset al unui... amor
din alte vremuri.

Cam la o săptămână după întrarea mea în
temniță, pe la orele 10 seara, temnicerul m'a tre-
zit pe neașteptate din somn, ca să mă ducă la
...judecătorul de instrucție. Două cutremurări
am simțit atunci în sufletul meu: una de frică,
iar alta... de bucurie. Cea dintâi, în vremile
acelea era cât se poate de explicabilă. Nici cea
de-a doua n'a fost tocmai ridicolă. După o săp-
tămână de arest, aveam să știu însfârșit: de ce
am fost arestat?

Cercetarea conștiinței mele o făcusem în toate
amănuntele. Mi-am reamintit convorbirile cu
preoții, învățătorii și avocații români asupra
felului, cum marele războiu avea să soluționeze
tot atât de marea problemă a unirii tuturor Ro-
mânilor într'o singură Țară Românească. Din
această parte însă eram convins, că nu mă ame-
nință nici o primejdie...

Există numai o mică „acătătură”. În ziua mo-
bilizării, un enoriaș al meu mi-a arătat pădurea
de fag a contelui Bánffy György, adresându-mi
întrebarea:

— Ce crezi, părinte: oare, după încheierea păcii această pădure va fi tot a grofului?...

Oftând din toată adâncimea pieptului eu îi răspunsei:

— Nu, bade Ioane, nu va mai fi a grofului..

Eu credeam în enoriașii mei, ea în Dumnezeu. Nu mă temeam, că badea Ion o să mă trazeze. Cu toate acestea mi-am dat repede seama de marea prostie, ce o făcusem. S'ar fi putut întâmpla, ca în cazarmă, ori pe front. în vre-o clipă de durere, ori de veselie (mai ales, că nu era tocmai un prea mare adversar al alcoolului), omul meu să-și expună principiile sale de reformă socială agrară... Incidentul ar fi ajuns la cunoștința celor mari, iar aceștia ar fi pus la „index” pe popa din satul.. marelui reformator..

Intrarea în biroul directorului închisorii mi-am făcut-o gândindu-mă la badea Ion. Judecătorul de instrucție mă aștepta aici, împreună cu doi detectivi. Toți trei erau într'o atitudine înfiorător de solemnă.

După obișnuitele formalități introductive ale interogatoriului, judecătorul mi-a adresat o mulțime de întrebări în legătură cu prohodul, la care mă chemase și pe mine popa **Emil Marcu**, din Tic. Cum în această chestiune, la fel cu ceilalți tovarăși de suferințe, eram cu totul fără vre-o vină, am dat răspunsuri cât se poate de lămurite. La întrebarea despre rostul celor șapte scrisori am dat singurul răspuns, ce se putea da în vremile acelea: că nu știu nimic... Sunt convins, că ochii mei aveau atunci strălucirea ochilor ori-cărui înculpat, care e în deplina conștiință a nevinovăției sale...

După terminarea chestiunii prohodului s'a

făcut o mică pauză, în cursul căreia unul dintre detectivi mi-a oferit o țigară. Gestul acesta îl consideram drept un semn bun. Slobozind roto-coalele de fum, mă gândeam la badea Ion și la pădurea grofului. Și îmi închipuiam, că nu mai am decât să iscălesc procesul verbal și să mă duc apoi la... culcare...

Deodată, cel de al doilea detectiv scoase la iveală nește hârtii și mi-le puse înaintea ochilor. Cred, că în momentul acela am îngălbenit și mi-am mușcat buzele. Un biet popă românesc nu era obișnuit cu astfel de gesturi... spontane. Efectul îngălbînirii mele a fost, că pe buzele judecătorului și ale celor doi detectivi s'a strecurat câte un zimbet, despre care ei erau convinși, desigur, că e în adevăratul înțeles al cuvântului... triumfal...

— Recunoști părinte, — mă întreabă acum judecătorul, — că acesta e scrisul dtale?

— Recunosc, — bombăanii, mai îngălbenind odată și aruncând o privire fugară tuturor hârtiilor...

— Te rog, citește-le!...

Ce să fi citit? Hârtiile erau pline numai și numai cu numere, iar eu nu-mi puteam da seama: când le-am scris și... în ce scop? Mă gândeam adânc, adânc, iar judecătorul îmi întrerupsese deodată gândurile:

— Te pricepi la scrisori „chiffrate” — așa-i?

— Nu știu, ce înseamnă acest cuvânt, — îi răspunsei, simțind că iarăși îngălbenesc...

Aveam dreptate. În covârșitoarea lor majoritate Românii ardeleni antebelici nu știau franțuzește... Zimbindu-mi, cu zimbetul, ce nu-l doresc nimănui, unul dintre detectivi interveni:

—Spionii, de obicei, nu recunosc, că ei știu franțuzește...

— Părintele, — adaugă celalalt detectiv. — o să recunoască totuși, când se va vedea sub spânzurătoare...

Ce să vă mai spun? Vedeam bine, că chestiunea mea a luat o întorsătură tragică. Mă mai uitai odată la hârtii. Numerele erau formate din una, două, trei, ori mai multe cifre și încă, după un anumit sistem... Ce era „pădurea grofului” față de aceste hârtii? Un fleac...

Mă desmeticii, totuși, încurând. Și exclamai, roșind până după urechi, așa, cum roșește o față mare, când îi vorbești de măritiş:

— Știu acum, totul...

Treaba fusese așa, că în clasa a șaptea de liceu, fusesem și eu „amorezat”, după obiceiul acelor vremuri. Știam apoi din romanele citite pe față, ori pe ascunsul, că amorezații își au alfabetul lor secret... Mi-am alcătuit și eu un astfel de alfabet cu gândul, ca atunci, când bătăile inimei mele vor avea cuvenitul răsunet în cealaltă... inimoară, să-l întrebuițez. Alfabetul era simplu și complicat în acelaș timp. Scrisoarea s’ar fi putut citi numai după anumite sforțări ale minții. Romanele mele îmi spuneau însă, că aceia, cari se iubesc într’adevăr, sunt capabili de toate sforțările, ce numai se pot imagina...

Literele a, g, m și t, în alfabetul „amorezăturului” de pe vremuri erau însemnate cu numărul 1; b, h, n și u, cu 2; c, i, o, și v cu 3; d j p și z cu 4; e, k, și r cu 5, iar f, l și s cu 6. Fraza „te iubesc dragă”, bună-oară se scria așa: 15 322563 45111...

N’am ajuns nici odată în situația să între-

buintez alfabetul acesta... Prin cine știe ce întâmplare însă hârtiile cu probele scrise le-am păstrat, iar în toamna anului 1914 am dat de ele. Bine înțeles, am răs din tot sufletul, descifrându-le și apoi aruncându-le în coșul cu alte hârtii...

Când mergeam la câmp, cu lucrătorii, duceam cu mine și vre-o carte de citit. Intr'o după amiază, prin cine știe ce întâmplare, dusesem tocmai cartea, ce am citit-o cu câteva zile mai înainte... Fatalitatea a voit însă, ca în buzunarul hainei mele să găsesc câteva bucăți de hârtie curată... Așezându-mă la umbra unui alun, ca să treacă vremea, m'am apucat să scriu cu creionul, întrebuițând alfabetul secret al altor vremuri, textul unor poezii românești... Hârtiile au rămas în cartea aceea, care, bine înțeles, a ajuns la locul convenit, în dulapul de cărți... Acum însă erau... în mâinile judecătorului meu... Amorul copilăresc și platonice din anul 1901 a avut două răsunete: unul tot atât de copilăresc în anul 1914 și unul tragi-comic în toamna anului 1916...

Nu știu, ce făcea judecătorul în vreme-ce eu îi povesteam acestea, pentru că îmi era rușine să mă uit la el, ori la detectivi. Pe atunci eram trecut de 30 de ani și totuși, cum v'am mai spus, mă văzui nevoit să fiu rușinos, ca o fată de măritat...

— Se vede că ești și gazetar valah, părinte, — mi-se adresă un detectiv, după terminarea depoziției. — Ne-ai făcut un reportaj fantastic de senzational...

— Să lăsăm glumele, — îl întrerupse judecătorul. — Dacă părintele vrea să-l credem, n'are

decât să descifreze aceste hieroglife, ca să nu le zicem „chiffre”...

— Domnule judecător, — îi răspunsei eu, îndrăznind acum să mă uit iarăși în ochii lui, — v'am spus doar, că chiar și descifrarea acestor așa numite scrisori reclamă oarecari frământări ale minții... Vă rog, să mi-le lăsați în celulă, dându-mi vreo două coale de hârtie și un creion... Până mâine seara mă oblig să le descifrez toate...

— Tocmai acum nu pot să ți-le dau, — încheiă judecătorul. — Le vei primi însă, peste două-trei zile, în celulă...

Sedința s'a ridicat, iar eu am luat-o spre celula mea, însoțit de temnicer și de cuvintele de mângâiere ale unuia dintre detectivi:

— Eu zic, părinte, că ar fi mai bine să spui de pe acum adevărul curat... Și să te cam pregătești de... spânzurătoare...

*

Primejdioasele hârtii au fost trimise la Budapesta și fotografiate, iar fotografiile mi s'au trimis după vre-o trei zile în celulă, împreună cu un creion și două coale de hârtie. Le am descifrat toate, toate: cântările religioase: Să se îndrepteze rugăciunea, Să se veselească, Piatra fiind pecetluită și altele, apoi diferite poezii de Coșbuc și Eminescu, între cari și cea cu... „plopii fără soț”. Eram fericit, nespus de fericit, când de-odată, la ultima poezie, cerul fericirii mele s'a întunecat...

Cum bine știți, Românul e zăscut poet. În zilele amorurilor candido și ale tot atât de candidelor „secunde”, am comis și eu numeroase sonete, cântece și ode, vesele, ori triste, după îm-

prejurări. După izbucnirea războiului mondial într'o zi m'au pus păcatele să prelucrez, conformându-mă sentimentelor românești ardelenе, poezia „La arme” de St. O. Iosif. Reproduc cele două strofe ale acestei prelucrări, rugând pe cititori să facă toate eforturile, pentru a le și consuma...

La arme, cei de-un sânge și de-o lege,
La luptă grea, cu toții să plecăm,
Pe-ai noștri frați, acum ori niciodată
Din jalnica robie să-i scăpăm...

O, n'auziți cum tremură Carpații
Și Mureșul cum geme de turbat?
O, n'auziți pe Someș și pe Crișuri
Un geamăt lung, un glas îndurerat?

„Hieroglifele” mele reproduceau întreagă strofa primă, iar din strofa a doua numai cuvintele: O, n'auziți cum tremură... Această strofă n'a fost reprodusă în întregime din cauza, că tocmai se terminase hârtia...

Mi-am dat repede seama de gravitatea situației mele. Nu mă mai consideram „miel nevinovat”, ci... popă valah, trădător de patrie... Și m'am gândit la toate ravagiile, ce poeziile favorite de oameni fără talent poetic le-au produs în istoria omenirii...

Necazul era însă, că mă cam vedeam cu funia la gât, iar pentru înlăturarea acestei primejdii trebuia să iau cele mai urgente măsuri. Peste vre-un ceas ori două, aveam să mă prezint iarăși în fața judecătorului și a detectivilor. Înțelegeam prea bine, că ei nu pot să fie tocmai atât de naivi, încât să nu-mi ceară să le recitez și strofa a doua...

Gândindu-mă la toate acestea, m'am trezit plângând și apoi rugându-mă:

— Doamne, eu nu sunt poet, dar acum dă-mi darul poeziei... Ajută-mă să făuresc o strofă, care să mă scape de spânzurătoare...

Și vedeți, bunul Dumnezeu mi-a ajutat. Strofa am făurit-o, iar până la prezentarea în fața judecătorului de instrucție o recitai în gând de nenumărate-ori...

•

„Ședința” cea de a doua n'a fost mai puțin „solemnă” decât cea dintâi. În fața judecătorului și a detectivilor, am descifrat toate „hieroglifile”, inclusiv cea cu pricina... Despre cele „inofensive” un detectiv afirma, că sunt cu subînțelesuri, în vreme-ce judecătorul se uita mereu țintă în ochii mei. După-ce am citit însă cea cu pricina, toți trei și-au umflat piepturile, cerându-mi lămuriri cât se poate de amănunțite.

— Domnilor, — le zisei, — după izbucnirea marelui războiu mondial, în naivitatea mea de popă dela sate eu credeam, că România va intra în luptă alături de Puterile Centrale. În cazul acesta, bine înțeles, ar fi recucerit Basarabia. Prelucrarea poeziei lui St. O. Iosif o făcusem în vederea acestei recuceriri... Când cu „hieroglifile”, am copiat atâta, cât a încăput pe hârtie..

— Spune-mi, te rog, continuarea poeziei, — mă întrerupse judecătorul.

Luându-mi o atitudine de elev declamator, recitai cu toată... convingerea sufletului meu, strofa plămădită pe urma unei inspirații reale, în celulă:

„O, n'auziți, cum tremură și Prutul,
Și vuietele Nistrului turbat?”

„O, n'auziți, din Chișinău la mare
Un geamăt lung, un glas îndurerat?

— Bravo, părinte! — exclamă cei trei „prietenii ai mei”, râzând cu nonote. — Nici nu credeam s'o scoți atât de cinumat!

Judecătorul mai adăose:

— Pentru acest strălucit succes poetic ai merita într'adevăr să scapi de spânzurătoare, cu toate-că în strofa originală în loc de Prut și Nistru, a fost vorba desigur de Mureș, de Olt, de Someș, și de alte râuri ale Ungariei milenare.

— Intreg trecutul și întreagă activitatea mea desmint o astfel de presupunere! — protestai eu, de astă dată cu toată tăria!...

Am iscălit apoi procesul verbal, iar temnice-
rul mă reconduse la celulă. După ce s'a închis
ușa biroului, am mai auzit hohotele de râs ale
celor trei și exclamația unuia dintre detectivi:

— Al dracului popă! Ar merita să fie spân-
zurat cu funie adusă tocmai dela București!

„Sedința“ aceasta m'a zdruncinat atât de tare,
încât am adormit îndată după așezarea în așter-
nut... Și m'am visat în drum spre spânzură-
toare...

*

Atât tragi-comicul răsunet al așanumitului
meu amor din alte vremuri, cât și alte mici „acă-
țături“, găsite printre scrisorile perchiziționate
la ceilalți șapte colegi, prohoditori ai unei mame
îndurerate, au prelungit mult închisoarea noa-
stră. În ce privește „hieroglifile“ mele, după in-
formațiile ce le-am primit mai târziu, s'au făcut
cercetări la diferite oficii telegrafice din Ardeal,
ca să se vadă: nu cumva s'au expediat telegrame

„chiffrate” în felul acestor hieroglife? Tot astfel s'a cercetat activitatea mea publică, în toate amănuntele...

Ce să vă mai spun? Din toată treaba asta am avut și eu un folos real. De atunci n'am mai „comis” nici o poezie... Când cu realizarea idealului național, m'am mărginit să recitez versurile scrise de alții, iar de-atunci înapoi, scriu numai proza sarbădă, ce poate să răsară din umilitul meu condei. Cu toate acestea pe tinerii făuritori de versuri, fără considerare la calitatea versurilor, îi iubesc cu toată dragostea inimii mele... Mai ales dacă sunt și... amorezați...

UN CÂNTEC DE IUBIRE

Când mă duceau la procuratură (parchetul militar), ar fi trebui să mă bucur. Pentru un ceas ori două scăpam de aerul cel greu al celulei mele. Trebuia să parcurg însă patru străde: un drum destul de chinuitor pentru un biet popă cu fața îngălbenită și cu un soldat înapoia lui. La fiecare pas trebuia să înfrunt priviri încruntate și disprețuitoare, să ascult cuvinte de ocară, să tac și... să înghiț.

— „Câine spurcat!”

— „Trădător nemernic!”

— „Ei, soldat, la ce-l mai escortezi? Implântă sulița în el, ori spânzură-l de stâlpul acela.”

Și câte altele.

Pe o sârmă de telegraf văzui o rândunică.

— Draga mea, — îi zisei, — tu o să-ți iei încurând sborul către țări cu cer mai senin,—... iar eu...

La procuratură mi-au mai adresat câteva întrebări, mi-au dat să iscălesc procesul verbal, apoi soldatul m'a dus înapoi la închisoare.

Când temnicerul a deschis ușa celulei mele, nu-mi venea să cred ochilor. Pe dunga patului meu, cu capul așezat în palme, ședea un flăcău chipeș, ca de douăzeci de ani.

— Mi-ați dat tovarăș? — întrebai pe temnițer, neputându-mi ascunde bucuria.

— Nu sunt destule celule goale, — îmi răspunse el. — A trebuit să-l aducem aici pe două-trei zile.

Cu flăcăiașul mă împrieteni la cele dintâi două cuvinte. După împrietenire, nu ne mai puteam isprăvi poveștile. Povestea lui era tristă și hazlie în acelaș timp. Fusesse soldat și căpătase un concediu de trei săptămâni. În timpul concediului mamă-sa îl trimisese la Cluj, ca să facă nește cumpărături. Umblând prin târg, cîneva îi furase toți banii. Atunci, aducându-și aminte de un avocat român, care le purtase odată un proces, s'a dus la el, ca să-i ceară bani de drum. Avocatul era bănuț, că are legături secrete cu România, și că odată la săptămână primește vizita unui spion de peste Carpați, îmbrăcat în haine țărănești. Jandarmii erau tocmai de pază la poarta avocatului, când se ivi deodată Ion al nostru, căci acesta era numele lui. Bineînțeleș, îl înhățară, îi deteră câteva lovituri cu patul puștei, iar acum... iată-l aici,,

— Să știi, — își încheiă Ion povestea, — că dacă scap de aici, — mă vor duce de-adreptul în războiu. Știu eu ce să fac, ca să trec în armata română, numai să-mi ajute Tatăl. Când vor împlânta steagul românesc pe temnița aceasta, să știi, că voi fi și eu aici...

După cină, ori, mai bine zis, după vremea cinei, de obicei cântam câteva cântece de-ale vecerniei. Ion mă asculta în tăcere, vărsând și-roaie de lacrimi.

— Cântă-mi, te rog, domnule părinte, -- îmi

zise apoi, după sfârșitul tristei mele veșernii, — cântă-mi, te rog, un câteec de iubire...

Eu îl privii mirat, buimăcit.

— Să nu te mîjnuneze rugarea mea, — murmură el iarăși, — dar eu, nu sunt un cântăreț. Ehei, domnule părinte, dacă aș fi cântăreț, de dimineața până seara aș cânta numai câtece de iubire.

Tremurând în tot trupul și făcând sforțări supreme, ca să opresc năvala lacrimilor, i-am împlinit dorința. Am cântat trei câtece vechi, din vremea când iubirea era într'adevăr iubire, — chiar și în lumea pantalonariilor. Aș mai fi cântat încă unul, dar temnicerul a bătut în ușa celulei noastre. Ion mi-a spus atunci povestea lui cea de a doua. Era o poveste fermecătoare, eterna poveste a eternelor dureri și bucurii. Era o poveste cu o Florică mândră, care odată și odată va fi nevasta lui. Oamenii sunt răi și îl înfrică mereu, spunându-i, că Florica e bolnăvicioasă și că abia va mai trăi doi, trei ani. Lui însă, nu-i pasă de vorbele oamenilor. Un an, ori doi, de fericire, — și apoi, piară lumea toată! Când să adoarmă îmi mai șopti:

— Nu ți-ași fi spus povestea durerii mele, dar simt, că n'am s'o mai văd...

— Ai s'o vezi, — îi răspunsei, mângăindu-l, dar în adâncul sufletului meu auzeam o șoptă venită din departe:

— Cine știe, cine știe...

Vreme de trei zile am petrecut împreună o viață într'adevăr dalbă: cu povești, cu glume, cu lacrimi, cu cântări bisericesti și cu dulci câtece de iubire. A patra zi l-au dus la procuratură, iar de acolo, fără să-i mai dea voie să vadă

măcar pe bătrâna lui mamă, l-au trimis de-a dreptul în războiu. Înainte de despărțire îmi dete o scrisoare împăturată, adresată Floricăi.

— Poate, — îmi zise, — vei scăpa și dumneata din închisoare. Trimite-i atunci scrisoarea asta, ca să cunoască și ea patimile mele...

Eu am rămas iarăș singur, cu cei patru pereți al celulei, cu cântecele și cu lacrimile mele. De dragul lui Ion câteodată amestecam cântecele bisericesti și cu câte un cântec de iubire. Într-o noapte el m'a cercetat în vis. Era cu un steag românesc în mâna dreaptă, iar cu un glas, venit pare-că din altă lume, cânta cel mai fermecător cântec...

*

Din închisoare am scăpat, dar scrisoarea lui Ion n'am mai găsit-o nicăiri. După vre-un an am auzit, că el a ajuns prizonier la Ruși. Eu însă îmi aduceam aminte de cuvintele lui cele din urmă și știam, că acum nu mai e prizonier, ci voluntar în armata românească.

Cum se scurgea vremea, am început să-l uit. După un an și jumătate mitropolitul m'a transferat într'un sat de pe câmpia Ardealului, aproape de satul Floricăi. La un târg am întâlnit pe mama ei și atunci i-am povestit toate întâmplările din temniță. Mama ei, sărmana, mi-a spus, că dela Ion n'a mai sosit nici o veste, iar Florica se vestejește, așa cum se vestejesc frunzele, toamna. Câteva săptămâni de mai are încă. Și apoi se duce și ea în altă lume...

Cele câteva săptămâni s'au scurs repede. Într-o bună zi m'am trezit că sunt chemat la înmormântarea Floricăi. Am văzut-o întinsă în sicriu, frumoasă ca o sfântă. În locul lui Ion

am vărsat eu pe sicriul ei mulți, mulți stropi de lacrimi.

La prohod erau trei preoți. Când ajungeam eu la rând, citeam rugăciunea cu tremurare în glas, dar — iartă-mă Doamne, — gândurile mele cântau chiar și în vremea rugăciunii... un cântec de iubire, rupt din inima lui Ion. Eu am rostit și cuvântarea funebrală, neuitând să spun câteva cuvinte pentru cel dus departe, care și acum, poate, visează un dulce vis de fericire...

*

Și vedeți, n'aveam dreptate. După câteva zile, — eram acum în România-Mare, — sosise știrea, că Ion dormea pe atunci, lovit de un glonț al Neamțului pe câmpia dela Mărășești. Eu auzisem vestea aceasta tocmai în ziua, când în căptușala unei haine vechi am găsit scrisoarea ce Ion mi-o încredințase în temniță. O ascunsei, așa se vede, în căptușeală, de teama vre-unei perchiziții.

Ca împins de o putere nevăzută o luai către satul Floricăi. Aveam de gând să citesc scrisoarea nemângăiaților ei părinți. Drumul ducea însă pe la cimitir. Ajuns la poarta cimitirului mi-am zis:

— Nu lor le-a fost adresată!

Am intrat apoi în cimitir, m'am dus la mormântul Floricăi, am aprins un chibrit, am dat foc scrisorii, iar cenușa am împrăștiat-o pe mormântul ei, proaspăt încă.

A fost o scrisoare ajunsă la destinație.

Ce-a fost scris întrânsa?

Nu știu...

Poate... un sfânt cântec de iubire.

RUDENIILE

Era un geamăt sfâșietor, dureros, de femeie, urmat de un râs sălbatec și de un potop de sudălmii. Eu m'am urcat în fereastra celulei. Cu mâinile legate, o țărancă înainta către trista noastră clădire.

De-odată se opri, se întoarse către jandarmii, cari o urmau și ridicându-și mâinile, așa, legate, cum erau, le zise:

— Fie-vă milă de mine, domnilor! Spânzurați-mă, dacă tocmai vreți, dar... spuneți să-mi aducă copilașul, ca să sugă...

Jandarmii o prinseră de mâini și îi strigară brusc:

— Inajnte!

Au ajuns la doi-trei pași de celula mea, iar atunci, ca din pământ răsări temnicerul cu cheile lui. Femeia îl privi furioasă, scrâșnind din dinți. Apoi își lovi sânul cu coatele.

— Măi omule, — răcni sărmana de ea, — nu vezi, cât mi-e de plin pieptul? Nu vezi, că stă să plesnească pe mine cămașa? Și copilașul meu... moare de foame!

— Lasă! — îi strigară jandarmii, împingându-o cu patul puștei înainte. — O să-ți vină „rudeniile“ și o să-ți îngrijească băiatul...

A mai urmat un „vai“, — apoi, nu i-am mai văzut. Am auzit numai gemetele surde ale femeii, cum se pierdeau între zidurile reci, apoi pașii greoi ai temnițerului, care se întorcea zurnăind cheile și fredonând o melodie tristă.

Vreme de două săptămâni apoi, n'am mai văzut-o. Am visat-o numai, cu copilul la sân. După două săptămâni m'au dus la altă temniță, împreună cu alți vre-o douăzeci de tovarăși și cu... femeia noastră. Pieptul ei nu mai era plin, dar ochii îi erau mai triști chiar și decât în ziua arestării. Nu puteai să citești în acești ochi resemnarea, ca în ochii noștri, ai celorlalți. Mergeam în același rând de câte patru. Toți i-am cerut să ne spună pricina arestării.

— De ce să mai știți și voi necazul meu? — ne răspunse ea.

Stăruințele noastre însă erau din ce în ce tot mai mari, iar ea atunci ne-a spus, ridicând din umeri, nepăsătoare, că e dintr'un sat de pe Someș. În ziua aceea tristă venise la Cluj, ca să cumpere o baniță de var. În târg întâlni pe o femeie din satul ei, care dacă o văzu cu sacul de-a umeri o întrebă:

— Ce vrei să faci cu varul, acum, în vreme de toamnă?

— Ce vreau să fac? — îi răspunse ea.

— Iac'așa, vreau să-mi văruiesc casele...

— Și de ce vrei să-ți văruești casele tocmai acum?

— De ce? Hm... tu nu știi? Imi aștept ru-deniiile.

A fost o vorbă spusă la întâmplare. Nu de parte de cele două femei însă un jandarm pându-le fiecare cuvânt ce ele îl rosteau. La ulti-

mele ei cuvinte se repezi la ea și îi trase două palme.

— Ce rudenii aștepti tu? Hai!

Ea a încercat să-și dea explicații.. A bolborosit câteva cuvinte, apoi nu-și mai aduce aminte de altceva, decât de o lovitură cu patul puștei și de strigătul jandarmului:

— Hai cu mine, Româncă ticăloasă...

Spunându-ne trista ei poveste își invârti ochii în toate părțile, apoi tăcu. Am tăcut și noi. Triști și tăcuți mergeam înainte, gândindu-ne la rudenii, ah, la toate.., rudeniiile..

În temnița cea de a doua pe ea o așezară în etajul de sus, în secția femeilor. Când scoteau pe femei la plimbare prin grădinița închisorii, eu o vedeam din fereastra celulei. Celelalte femei glumeau, dar ea nu spunea nici un cuvânt. Când trecea prin dreptul celulei mele, eu nu mă puteam răbda să y'o întreb:

— Ce mai faci?

Tresărind, ea mă privea prelung, apoi ridica din umeri și trecea mai departe. Știam ce vrea să-mi spună cu privirea ei:

— Iac'asa, îmi aștept și eu... rudeniiile..

După alte săptămâni de suferințe, pe mine m'au eliberat. Am ieșit vesel la poarta temniței. Mi-am umflat pieptul, ca să respir aerul libertății, am adresat un „adio“ zidurilor reci și am dat să plec către gară... Am simțit însă de-odată o lovitură la inimă. De departe părea că aud un geamăt de femeie, apoi câteva vorbe spuse în șoaptă:

— Iac'asa, îmi aștept și eu rudeniiile.

Sărmana femeie, a rămas și pe mai departe în temniță.

*

După eliberare m'am gândit la ea adeseori. Intr'o seară m'am culcat de vreme, căci în dimineața zilei următoare aveam să plec de cu noapte la Cluj. M'am culcat gândindu-mă la ea și am visat-o la foc, lângă multe oale cu carne.

Cu mânecele suflecate, arunca în fiecare oală câte un pumn de sare și zâmbea:

— Iac' așa, fac de mâncare! Imi aștept doar... rudeniile.

Când m'am trezit eram plin de sudori. M'am îmbrăcat repede și am plecat spre gară. În tren, din ce ne apropiam de Cluj deveneam tot mai trist. Când la vre-o gară de pe valea Someșului vedeam cete de țărance, mă uitam la ele cu ochi cercetători. Femeia din temniță însă nu era între ele.

— Ah, unde-o fi? — mă întrebam. Șuierătura vântului îmi aducea răspunsul:

— Sărmana, își așteaptă rudeniile...

La Cluj, dacă mi-am isprăvit treburile, m'am dus la casa de nebuni, ca să cercetez pe femeia unui prieten, ajunsă acolo din cauza unor mari zguduiri ale vieții. Ați fost vre-odată în acest loc al durerii? Mergeți, vă rog, când vi se urăște de lume. Mergeți și vedeți, că în lumea aceasta sunt dureri neasemănat mai mari decât ale noastre, ale aceluia, cari... nu suntem în casa de nebuni. Femeia pe care o cercetam era dintre cele mai puțin nefericite. Vreme de un ceas îmi descrie necazul tuturor femeilor, din sala ei. În fundul sălii era un paravan. De după acesta, auzii de-odată un strigăt sălbatec de femeie.

— Ticăloșilor! Să vă iea dracul pe toți... Ce

credeți voi, că țara asta'i a voastră? Ha, ha ha! E a noastră, proștilor! Lasă numai, că vine Ferdinand... și vă prăpădește pe toți, cum m'ați prăpădit și voi pe mine...

— Pe femeia aceasta au adus-o aici din temniță. A înebunit acolo, iar aici e cea mai sălbatecă... O țin adeseori în cazanul cu apă rece...

În vreme ce femeia pe care o cercetam îmi spunea acestea, eu simțeam trebuința să văd pe cealaltă, de după paravan. Îngrijtoarea bolnavilor (cu ajutorul unui bilet de bancă) m'a dus după paravan, și am văzut-o. Vai, nu pot să vă descriu decât un păr zburlit, smuls pe jumătate, un obraz rupt cu unghiile și doi ochi ieșiți din orbite. Când m'a zărit se opri de-odată și m'a măsurat din creștet până în tălpi. Apoi, isbucni într'un râs sălbatec.

— Ha, ha, ha! Mi-au venit rudeniile... Repede, varul... Să văruim casele... Dar... adusați și tunuri?... Să omorîm pe ticăloșii aceștia, că și ei m'au omorit pe mine...

Ah, dac'ați ști, ce fiori mi-au străbătut atunci tot trupul. Era... vechea mea cunoștință din temniță...

La un semn al îngrijtoarei am ieșit cu inima strânsă, ca între clește. Și treceam înaintea, urmărit de țipetele ei:

— Vai, de ce te duci? Vai, nu te duce, că mă prind jandarmii și mă duc... în temniță!

*

Acestea s'au întâmplat în vara anului 1917. Când am ieșit la aer am simțit, că ochii îmi sunt umezi. Am oftat și mi-am zis:

— Oare, nici vaietele acestei femei, nici țipetele ei înfricoșate să nu străbată la cer? Oare... să n'ajungă, sărmana, să-și vadă... rudeniile?

Simțeam, că n'o să le vadă. Numai băiatul smuls dela sânul ei o să le zâmbească drăgălaș, când vor veni. O veselă cutremurare a pământului va străbate până la ea, într'un fund de mormânt. Și o să-i dea de știre, că i-au sosit înfârșit... rudeniile!

BCU Cluj / Central University Library Cluj

CÂND AM FOST ȘI EU DIRECTOR

Memoriei lui † Gheorghe Giurgiu.

După multe zile de lacrimi amare, vărsate pentru copilașii mei (plus pentru iubita lor mamă), într'o bună dimineată m'am trezit gândindu-mă la zburdalnicii copilași ai parohiei mele. Pe învățător îl duseră la războiu și astfel, vreme de doi ani eu am fost nevoit să fac și slujbă dascălească, bine înțeles așa, cum am putut și cum mi-a ajutat bunul și milostivul Dumnezeu. Mă gândeam la copilașii din toate băncile, la cei zburdalnici și la cei mai blânduți, la răspunsurile și la ștregăriile lor, vărsând pentru fiecare câte a lacrimă. Ah, isvorul lacrimilor mele era atunci ne-secat...

De odată am simțit, că mi-se cutremură sufletul. După arestarea mea jandarmii mi-au acordat favorul unei convorbiri particulare de-o jumătate de ceas cu preoteasa, convorbire supraveghiată dela o anumită distanță de șeful lor. O țineam pe genunchi și îi șopteam tot ce putea să-i șoptească sufletul meu. Intre altele i-am atras atenția asupra cărții „Mântuește-ți sufletul“, carte editată de teologii din Blaj în timpul, când bărbatul ei era teolog. Cum în

vremea din urmă îmi duseră și cantorul la oaste, utreniile și vecerniile le făceam singur, iar liturgiile cu ajutorul ei. Acum i-am dat cuvenitele îndrumări pentru slujbele din Dumineci și sărbători. Să adune pe oameni la biserică, să le citească rugăciuni din ceaslov, iar la sfârșit câte o predică din „Mântueste-ți sufletul“.

— Ah, — îmi ziceam, — de ce nu i-am spus să adune și pe copilașii satului, măcar odată la săptămână? Să-i adune la școală și să le citească vre-o poveste frumoasă... Copilașii să-și aducă aminte, că învățătorul lor e în războiu, iar popa lor în temniță...

Amarnicele mele gânduri au fost întrerupte brusc de zăngănițul unor chei grele. După câteva clipe s'a deschis ușa, iar doi jandarmi cu pene de cocoș și cu baionete pe pușcă, împinseră în celula mea pe un om mai mult mort decât viu. Era *Gheorghe Giurgiu*, învățătorul din Lupșa. Impreună cu alți preoți și învățători din Țara Moților, fusese arestat încă în dimineața zilei trecute, bătut cu patul puștei, apoi adus, mai pe jos, mai într'un tren de marfă, la Cluj.

Omul era nedormit și nemâncat. După despărtarea jandarmilor au urmat „prezentările“. Ne-am îmbrățișat, apoi ne-am sărutat, ca nește prieteni vechi.

Era mai în vârstă decât mine și cu toate acestea, nici prin minte nu ne-a trecut să ne zicem unul altuia „dumneata“.

— Ce-ai făcut, pentru numele sfântului? — îl întrebai eu, după ce s'a așezat pe patul de fier, singura mobilă a celulei.

— Stiu eu? — bombăni el, în vreme ce ochii î-se umplură de lacrimi. — N'am făcut nimic, măi frate! Numai am simțit și m'am gândit, iar jandarmii, așa se vede, cunosc bine gândurile și simțemintele Românilor...

Compățimeam pe sărmanul om, dar m'am și bucurat de sosirea lui. Acum a doua-oră primisem un tovarăș de suferință, iar suferința e mai puțin amară atunci, când și altul suferă împreună cu tine.

Eu as fi voit să adoarmă, dar nu putea dormi. Așa apoi, ne-am spus fiecare povestea vieții. Când eu am înșirat numele preotesei și ale copiilor mei, el a început să piângă cu hohote, înceștându-și pumnii și murmurând:

— Ah, frate! Tu ești vrednic de invidiat. Tu măcar știi, că sunt câteva suflete, cari se tolesc de dorul tău și de mila ta. Eu, nefericitul de mine, nu m'am însurat. Sunt un burlac bătrân... Tu ai pentru cine să verși lacrimi, dar eu deplâng numai... pustietatea vieții mele .. Oare, când ne vor spânzura?

Am discutat și chestia spânzurării în toate amănunțele. Abia seara târziu, culcați unul lângă altul în acelaș pat de fier (el de către perete, iar eu „dinafară“) am izbutit să închidem ochii... și să trecem în lumea unor visuri dulci, fără jandarmi și fără spânzurători...

A doua zi m'am certat cu el. Plângea sărmanul, ne-asemănat mai mult și mai cu amar decât mine. M'am văzut nevoit să uit, că îmi am și eu datoriile mele „lacrimogene“. Am făcut cele mai mari efortări, ca să zâmbesc. Și am dat curs unui val de cuvinte mângâitoare, spunându-i o adevărată „predică“.

— Lasă-mă în pace, măi frate! — îmi întrerupse el deodată „predica“. — Tu știi doar, că eu nu plâng numai pentru scumpii mei scolari, ci și pentru zădărnicia vieții mele... Cele mai amare lacrimi sunt lacrimile burlacului, așa să știi...

Acum, contrar firei mele, — eu am devenit dintr'odată „energic“. Luându-mi o atitudine potrivită cu ceea ce devenisem, mă uitai ținută în ochii lui.

— Măi frate, — îi zise apoi cu asprime în glas, — tu știi foarte bine, că potrivit legilor în vigoare, popa e directorul învățătorului... În calitatea mea de director îți poruncesc să nu mai plângi.

Noua mea atitudine și-a avut cuvenitul efect, dar numai pentru câteva clipe. Un zimbet s'a strecurat pe buzele lui îngălbenite, apoi, ochii lui se umplură iarăși de lacrimi. De astădată plânsul lui era în adevăratul înțeles al cuvântului... cu sughițuri.

— Cu energica ta intervenție, — gângăvi sărmanul om, silabisind toate cuvintele, — mi-ai mărit numai durerea. M'ai făcut să-mi aduc aminte de bietul meu popă.. Știi tu, popa Candrea. E arestat și el, ori, poate, chiar spânzurat... Apoi, nu pot să uit pe scumpul meu consătean, popa *Petre Sabău*... El e popă în alt sat, dar l-am văzut legat în lanțuri...

Eu am simțit o cutremurare în suflet și m'am trezit plângând cu el împreună. Omul „energic“ a redevenit... ceea ce a fost... După ce ne-am stâmpărat amândoi, privirile noastre s'au îndreptat spre fereastra celulei, o fereastră de-un cot, ferecată cu zăbrele de fier

și așezată de-asupra ușei. Ne umflam și ne desumflam piepturile,, iar ale noastre gânduri spintecau timpul și spațiul. Tăcerea a întrerupt-o el, punându-mi mâna pe umărul drept și zicându-mi:

— Ai toată dreptatea, măi frate! Tu ești directorul meu! Aceasta e toată mângăierea mea! Când omul ajunge în temniță, e bine să aibă măcar un director cu el!...

Se fac minuni și între zidurile temniței, așa să știți. După exclamația aceasta ne-am trezit râzând amândoi, cu hohote. Apoi ne îmbrățișarăm, așa cum desigur nici-odată nu s'a mai îmbrățișat un „director“ cu „subalternul“ său.

Mă mir mult, cum mi-a putut trăsni prin cap idea cu directoratul. Ca popă la sate nici odată n'am dat voie unui învățător să-mi zică „domnule director“. Nu puteam suferi această titulatură nici chiar din motivul, că directoratul școlar era cea mai grea povară pe umerii popilor. Ca director școlar, sărmanul popă trebuia să se îngrijească de încasarea salariului învățătoresc (dela emoriași), de repararea clădirei școlare, iar uneori chiar de clădirea unei școale noi. Cele mai multe clădiri școlare românești din Ardeal au răsărit din directoratul popilor. Cu astfel de prilejuri învățătorii erau nevoiți să rămână în umbră, iar popa comvocea adunări și rostea discursuri, în-sufletind pe oameni, iar uneori, certându-se cu ei. Unui popă nimeni nu putea să-i aducă în-vinuira, că vorbește „pro-domo“.

După dulcea îmbrățișare cu scumpul meu „subaltern“ m'am gândit la toate acestea. El însă mi-a întrerupt gândurile tocmai în clipa,

când am îndrăznit să-mi dau seama, că un sfârșit „bun“ al războiului va scăpa pe popi de povara directoratului școlar.

— Domnule director, — îmi zise, — ar trebui să facem o leacă de „Utrenie“...

— Ai dreptate, — îi răspunsei, oftând din adâncul inimei.

Eu recitai ectenia cea mare. iar el mă întrepruiea cu obișnuitul „Doamne îndură-te spre noi“ și cu alte răspunsuri. Cântarea „Dumnezeu este Domnul și s'a arătat nouă“ o cântăram amândoi pe glasul al cincilea. La sfârșitul cântării însă, ni-s'au umplut iarăși ochii de lacrimi.

— Dela noi nici nu așteaptă Dumnezeu mai mult! — zisei eu, bolborosind la repezeală un opust...

— Ah, — murmură el, — a fost cea mai dureroasă, dar în același timp cea mai sfântă Utrenie a vieții mele...

Ce să vă mai spun? Vreme de trei zile, am fost și eu „director“. Când Gheorghe Giurgiu se scăpa să-mi zică „măi frate“, la moment făcea cuvenita rectificare, adăugând: pardon, domnule director! Au fost trei zile, ce eu n'o să le uit niciodată. Trei zile de glume, de povești, de vecernii și de utrenji scurte, plus de lacrimi dulci și amare.

În ziua a treia, după așa numita „masă“, jandarmul de serviciu a încunostințat pe „subalternul“ meu, că va fi mutat într'o altă celulă. Trei popi au fost transportați la *Sopron* și astfel, s'au golit trei celule. În două au fost așezați doi popi nou veniți, iar în cea de a treia îl vor așeza pe el, ca să nu mai fie nevoit să

doarmă într'un pat cu... directorul său. De altfel, numai din cauza lipsei de celule goale l-au pus în celula mea.

Pentru amândoi vestea aceasta a fost o adevărată lovitură de trăznet. Eu știam ce înseamnă a fi închis singur într'o celulă. Și vai, acum avea să știe și el, sărmanul.

Vreme de un ceas am plâns amândoi, cu hohote. Când cu chiu cu vai ne-am terminat plânsul, el a încercat să facă iarăși o glumă.

— Tu ești directorul meu! Intrebuințează-ți puterile directorale și nu mă lăsa să mă duc din celula ta...

— Cu multă plăcere, scumpul meu! — îi răspunsei, forțându-mi un zâmbet. — Când vor veni să te ducă, eu o să dau porunca . . . Tu atunci, ca un credincios „subaltern“ al meu, n'aj decât să te... supui..

Ne-am mai spus și alte cuvinte de mângăiere. Ne-am exprimat chiar și dorința să fim spânzurați de-odată, de-o fi să ne fie hărăzită soarta aceasta... Apoi, am „repezit“ o scurtă Vecernie. Pe la „Să se îndrepteze rugăciunea mea“ însă, s'a deschis ușa celulei. Venise jandarmul să-l ducă în noua lui celulă. Ochi mei i-au dat atunci o poruncă aspră, iar ochii lui... s'au supus.. Păcat numai, că picioarele lui, împințenate și de bajoneta jandarmului nerăbdător, erau nevoite să fie de altă părere... Jandarmul a fost totuși destul de milostiv. Înainte de despărțire ne-a dat voje să ne îmbrățișăm cu toată căldura ce mai rămăsese în noi..

*

De atunci nu l-am mai văzut. Știu numai, că l-au purtat și pe el prin diferite temnițe,

dar de „director“ n'a mai avut parte. In temnița mea cea de a doua m'am visat odată în școala lui...

După realizarea idealului național ne trimiteam salutări prin Emil Sabău, un ziarist clujean, care e tot din Lupșa. Doream din tot sufletul să-l mai văd odată, dar dorința aceasta nu mi s'a împlinit. Intr'o bună zi am primit știrea că a trecut la cele eterne. Am vărsat atunci multe lacrimi... Am murmurat creștinescul „Doamne fă-i parte cu dreptii“, mai adăugând și un alt murmur trist:

— Dragă Gheorghe, așteaptă-mă cu răbdare! In clipa negândită o să te întâlnești cu „energeticul tău director“...

Eu am ajuns director de gazetă, dar sunt mai bucuros să-mi zică lumea numai „părinte“. Când cineva totuși îmi zice „domnule director“, mă cutremur în tot sufletul meu. Oftând din adâncul inimii îmi aduc aminte de cel mai dureros „directorat“ al vieții mele.

POPA DELA ȘELIMBĂR

Vestea transferării mele în temnița honvezilor am primit-o cu inima palpitândă, cu scânteii în ochi și fără să-mi pot opri strecurarea unui zâmbet pe buze. Era o temniță mai bună, sau mai rea? Nu știam, ori nu voiam să știu. După monotonia temniței din „Farkas-utca” (azi strada Cogălniceanu) și după nemiloasa asprime a celei dela tribunal, eram doritor de variații și de noi senzații. Spun, poate, o blasfemie, dar probabil, cu aceiași ochi scânteietori și cu aceeași nefătărită bucurie ași fi primit chiar și vestea unei transferări în temnițele iadului.

Cu o zi înainte de primirea îmbucurătoarei știri un „rob” incredințat cu măturarea celulei mele în timpul scurtei plimbări de dimineața, îmi furase tutunul ascuns în saltea. Fără tutun, temnița n’avea nici un farmec. În fumul de țigară se topeau măcar câteva din durerile inimii mele.

— Omule, — i-am zis în dimineața zilei următoare, într’o clipă, când pandurul nu era de față, — mi-ai furat tutunul. Ce mă fac eu acum?

— Uită-te la stele! — îmi răspunse el, nepăsător.

— Dar stelele nu se văd...

— Atunci gândește-te la... toate stelele cerului..

Măsurându-l cu ochii încruntați, isbucnii:

— Ești un ticălos!

El îmi zîmbi, batjocuritor:

— Ai dreptate! Mai sunt încă și... hoț, Crezi doar, că am ajuns în temniță numai așa, de flori de măr, ca dumneata?

— Să știi, că te spun mai marilor temniței!
— izbucni, iarăși, cu glas amenințător.

— Nu mă tem! — hohoti el. — Te vor întreba și pe dumneata: de unde ai avut tutunul?

Avea dreptate, vai, avea dreptate! Când a sosit vestea trecerii în altă temniță, regretam că nu este și el de față, ca să-l îmbrățișez și să-l iert.

Imi aduc și azi aminte de parcul, dominat acum de măreața catedrală ortodoxă-română a Clujului. Cu alți tovarăși de suferință, cu câțiva jandarmi înaintea și înapoia noastră, am străbătut acest parc într'o frumoasă zi de Octomvrie, fără să-mi dau seama, că din locul călcat de picioarele „popilor valahi trădători de patrie“, se vor înălța odată fierbinți rugăciuni românești către tronul îndurărilor. Eram galbeni cu toții și slabi, ca scândurile, dar veseli și fericiți. Lumea din parc ne arunca priviri mânioase, unii scui-pau după noi, dar nouă ce ne păsa? Știam, că mergem către un nou altar al suferințelor. Altarul acesta ne era necunoscut și doream să-l cunoaștem cât mai îngrabă...

*

Insfârșit, ne-am văzut într'un coridor întunecos, luminat de lămpi electrice. S'au învârtit grelele chei și s'au deschis opt celule, mai neîngrijite decât cele din temnițele tribunalului, dar mai prietenești.

Celula mea era cu fereastra către asfințit și totuși, îmi părea fermecătoare. Știam, că deacum, slujba mea va fi să pândesc în fiecare după amiază ivirea razelor soarelui.

În dimineața zilei următoare m'au scos la plimbare în curtea temniței cu un popă bătrân, om puțin adus de spate, îmbrăcat într'un palton lung și sur, care fusese odată negru. M'am uitat la barba lui albă ca zăpada, spunându-mi numele și satul. Mi-a spus și el, că e... popa dela Șelimbăr.

Ah, Șelimbărul istoriei! Mi-a fost destul să știu atâta și nu m'am mai interesat de numele lui. Când cineva e popă în Șelimbăr, la ce să mai aibă și nume? Abia după vre-o trei zile am știut, cum îl cheamă...

Ne-am adresat apoi obișnuitele întrebări, cât ne îngăduia situația și soldatul ce ne însoțea. Ca un bătrân cuminte și bun, el mă mângâia și mă asigura, că temnița honvezilor e o temniță mai omenească decât celelalte. L-am întrebat de rându-l tutunului, iar el mi-a răspuns cu cel mai nobil gest: întinzându-mi un pachetel.

Restul convorbirii a fost o ciripire veselă. Mie îmi venea să-l sărut și să-l îmbrățișez, dar... soldatul era înapoia noastră. În temniță oamenii nu se pot îmbrățișa decât cu gândul. Ardeam de dorul să slobozesc cât mai repede un fum și totuși, ași fi voit să nu se sfârșească nici odată plimbarea noastră.

— Tinere, — îmi grăi el însfârșit, în ultima minută a plimbării, — nu cumva ai o carte de rugăciuni? Știi, pe mine m'au arestat pe câmp și nu mi-au dat răgaz să-mi mai ieau și cărțile.

— Am, cum să n'am? — exclamai, vesel, că pot să-i răsplătesc bunătatea. Ți-o trimit prin soldat...

I-o trimisei îndată după întoarcerea în celulă și... înainte de a-mi aprinde țigara. Era un ceaslov moștenit dela bunicul meu, era singurul meu tovarăș în celulele celorlalte închisori... Popa dela Șelimbăr era în celula vecină, iar când eu cu inima palpitând am slobozit cele dintâi fumuri, mi se părea, că aud prin părete un glas duios și că văd pe un preot bătrân, cu ochelarii pe nas și cu fruntea senină, sorbind toate slovele cărții și borborosind:

— Iată, mirele vine în miezul nopții! Fericit robul, pe care-l va afla priveghind și netrebnic pe care-l va afla lenevindu-se...

*

— Tinere, — îmi zise a doua zi, — să-ți răsplătească cel de sus! Mi-s'a stâmpărat sufletul, așa să știi. Eu, după toate semnele, voi fi spânzurat și, vezi, am lipsă de multe rugăciuni...

— Părinte, — îi răspunsei, — îți las cartea dumitale, că eu voi face cum voi putea. Mă voi mulțumi cu rugăciunile, ce le-am învățat pe de-a rostul...

— Să-ți răsplătească Cel de sus, — îmi grăi el. — Vezi, eu m'am lăsat de fumat, de când mi-ai dat cartea. Nu mai am vreme să fumez, de aceea, iată, îți dau tot tutunul ție!

Au urmat zile frumoase, cu sfinte mormăieli în celula vecină și cu fum ridicat spre înăl-

țimi în celula mea. Intr'o dimineată bătrânul mi-a spus, că va avea „pertractare” și încă... „pertractare finală”. De-o fi să-l osândească la spânzurătoare, va ținea cartea la inimă, până în clipa din urmă...

— N'o să te spânzure, — îi șoptii eu, simțind prin cine știe ce inspirație, că grăiesc adevărul. Dumnezeu primește uneori și rugăciunile noastre, ale celor tineri. Eu am să mă rog azi, în timpul „pertractării” pentru dumneata... Dumnezeu primește chiar și rugăciunile, ce le fac popii uniți pentru cei ortodocși...

Doi stropi de lacrimi s'au scurs din ochii lui, iar plimbarea noastră s'a sfârșit.

*

Nu eram curios să cunosc învinuirea ce-i se aduce, iar el nu se prea grăbea să mi-o spună. Dealtfel — mă gândeam — când cineva e popă în Șelimbăr, la ce să-i mai adresezi astfel de întrebări? Știam, că el avea vina, ce aș fi avut-o și eu, dacă aș fi fost în locul lui.

Ziua aceea am petrecut-o cu sfinte rugăciuni și cântări bisericesti. Imi închipuiam pe bătrânul preot în fața judecătorilor, iar uneori aveam impresia, că pătrund până în celula mea frânturi din discursul lui de apărare. Colo, după masă, vedeam cu ochii sufletului pe judecători retrăgându-se, ca să aducă sentința.

— De ce nu sunt și eu pe-acolo? — mă întrebam, iar șoapta unui vecin nevăzut, pe care-l simțiam aproape, îmi răspundea:

— E mai bine așa! Tu, poate, i-ai agrava numai situația. În ziua aceasta e mai bine, ca judecătorii să nu vadă prea mulți popi români...

Eram, totuși, acolo. Sufletul meu și rugăciunile mele erau lângă popa din Șelimbăr. Un popă unit lângă un popă ortodox, iar în mâna dreaptă a ortodoxului un ceaslov ieșit din teascurile unei tipografii... unite.

— Nu se poate, nu se poate, — oftam, gustând deliciile acestor clipe sfinte, — nu se poate să nu scape de spânzurătoare! Pe popa de lângă Sibiu îl apără doar... un ceaslov dela Blaj.

Fumurile de țigară ce le slobozeam, ca un intermezo al rugăciunilor, în aerul închis al celulei, părea că au dobândit culoarea fumului de tămâie...

*

Când s'a întors, i-am simțit pașii. Am bătut de câteva ori în părete, iar el mi-a răspuns cu tot atâtea bătăi.

— Nebunul de mine — gândeam, încrunându-mi ochii. — Ar fi trebuit să mă înțeleg cu el și să stabilim un semn convențional. Acum... aș ști totul.

M'aș fi rugat, dar nu puteam. Imi bătea inima, de credeai că are de gând să părăsească celula pieptului, iar mâinile îmi tremurau. Nu puteam nici măcar să-mi sucesc o țigară.

— Cine știe, cine știe... — oftam cu amărăciune, — ce sentință s'a rostit azi la „pertractare“! Eu, poate, ar trebui să murmur psalmii și rugăciunile dela ieșirea sufletului...

Nu mai știam de capul meu și m'am trezit, că-mi lipesc urechea de părete.

Era o tăcere adâncă și sfântă, trista tăcere a temniței. Mă temeam numai, să nu fie o tăcere scurtă. Mă îngrozeam la gândul, că voi auzi deodată cuvintele, ce s'au rostit odinioară în bise-

rica din Ierusalim de către un bătrân cu o barbă tot atât de albă:

— Acum slobozește Stăpâne pe robul tău...

Puternicele mișcări din partea stângă a pieptului meu protestau, în vreme ce la urechea mea pătrundeau acordurile line ale unui cântec dulce:

— Cuvine-se cu adevărat, să te fericism pe tine, Născătoare de Dumnezeu, pe cea pururea fericită și prea nevinovată...

— A scăpat! — exclamai, trezindu-mă, că acompaniez fermecătorul cântec...

La sfârșitul cântării, mâinile mele nu mai tremurau. Mi-am sucit țigara și am slobozit fum după fum, fredonând melodia unui cântec de veselie.

Noaptea m'am visat învârtind împreună cu el filele ceaslovului și îmbrățișându-ne după fiecare filă.

Când în dimineața următoare ne-am întâlnit la plimbare, eu eram tot urechi, iar el îmi spunea cu o nuanță de veselie în glas, că l-au judecat numai la zece ani închisoare.

M'am întunecat la față, dar el mi-a pus mâna pe umeri și, văzând, că soldatul e la o respectabilă distanță de noi, mi-a șoptit:

— Nu te supăra, te rog! Am fost cât se poate de norocos. Martorul de care mă temeam, un Sas fără de suflet, și-a pierdut urma. A ajuns prizonier și astfel n'a putut veni la „pertractare”. M'a amenințat că-mi rupe capul, dar vezi, alta a fost voia Tatălui! Judecătorii n'au avut de unde să știe, — adăugă apoi, ne mai bătându-și capul cu soldatul, că vreme de două săptămâni prin pădurile Șelimbărilor armata română a operat

după indicațiile mele... Aș fi mort acum, dragă frate! Așa însă... cine știe, cum o să se învârtească roata lumii! Noi ne despărțim mâine! Să-ți trimit ceaslovul?

— Nu, nu mi-l mai trimite, — îi răspunsei. — Poate să-ți mai fie de folos. Eu, după informațiile ce le am, voi scăpa din închisoare și atunci o să-mi găsească un alt ceaslov. Și o să mă rog Tatălui ceresc, ca zilele celor zece ani să treacă repede, repede, mai repede de cum ar vrea nemiloșii noștri judecători...

— Ce-mi pasă mie? — făcu el, ridicând din umeri. — Eu sunt bătrân acum. Atâta aș dori numai: să văd sfârșitul războiului... Că se sfârșesc și războaiele, frate, așa cum se sfârșește și plimbarea noastră...

Soldatul ne-a dus în celulă. În clipa despărțirii nu ne-am spus nimica. Ne-am uitat numai unul în ochii altuia, iar ochii noștri își spuneau o poveste duioasă, presărată cu strofele unui cântec înveselitor.

Nu credeam atunci ochilor, dar ar fi trebuit să le credem. Ochii noștri își spuneau doar povestea, care peste doi ani s'a prefăcut în... istorie. Cei zece ani s'au scurs într'adevăr mult mai repede, de cum ar fi dorit judecătorii. Popa dela Șelimbăr și-a revăzut satul.

A revăzut oare și pe Sasul, care voia să-i rupă capul? Probabil, l-a revăzut. În clipele acelea de sfinți fiori, desigur i-a strâns amândouă mâinile. Poate, l-a sărutat pe amândoi obraji, șoptindu-i:

— Să iertăm toate pentru înviere!

CLOPOTELE...

N'aveam alt tovarăș decât întunecatele mele gânduri. Trântit pe pat, ori plimbându-mă dealungul celulei, puneam lumea la cale, iar uneori fredonam cine știe ce melodie tristă. Incercările de-a șuiera și vre-un cântec vesel, nu-mi reușeau nici odată. Încă la primele două versuri cântecul de veselie se prefăcea în doină jalnică de pe „ceaglău”.

Dela o vreme mi-am dat seama de adevărul cuprins în vechiul proverb românesc: Cuiu cu cuiu se scoate afară. Chiar și cei mai renumiți medici recunosc, că leacul durerii e... tot durerea...

Glasul clopotelor îl auzeam destul de des. Trista lor muzică pe patru, ori pe mai multe voci, totdeauna mă scotea din sărite. Bung-bangurile îmi aminteau dulcele „tinghi-linghi” al clopoțelului, ce-a mai rămas în clopotnița bisericuței mele.

— Drag clopoțel, — îmi ziceam, tăvălindu-mă pe pat. — oare nu te-au dus și pe tine la... războiu? Ori la închisoare? Oare într'o bună zi... n'o să plângi după popa tău?

Ah, uneori îmi astupam urechile, ca să n'aud clopotele Clujului... Și totuși, le auzeam... Din

când în când aveam impresia, că glasul clopote-
lor e acompaniat și de glăsciorul mult iubitului
clopoțel de peste dealuri și văi... Chiar și în
Dumineci și sărbători aceste clopote mă trans-
portau în cine știe ce cimitir, pe plaiurile mor-
ții... Intr'o zi, glasul lor nu mai voia să înce-
teze. Un ceas de vreme, ori poate și mai bine,
am avut parte numai de hing-banguri. Imi adu-
seră mâncarea, dar nu mi venea s'o ating...
Aveam presimț, că s'a întâmplat ceva neobiș-
nuit...

Insfârșit a apărut soldatul de serviciu: un
Român din Secuime, care nici nu știa româ-
nește. Deschizând ferestruica dela ușa celulei
mele, îmi făcu semn cu mâna, să mă apropiu
de el.

— Domnule părinte, — îmi șopti apoi, —
a murit împăratul!

— A murit, a murit, — îngânai eu, ridicând
nepăsător din umeri...

— Arată-te supărat, — îmi mai zise el, închi-
zând ferestruica și trecând la celula unui alt
popă...

Sărmanului soldat, așa se vede, i-se părea,
că eu nu sunt tocmai așa de trist, cum pre-
tindea situația. Mai știa apoi, că interesul
meu era să fiu în ziua aceea întristat până la
moarte...

— Doamne, iartă-l! — oftai din adâncul
inimei, făcând încercări să lăcrimez.

Numai Dumnezeu știe, câte păraie de la-
crimi am vărsat în temniță. Acum însă, nu
puteam să vărs nici măcar un strop. Motivul?
Nu-l cunoșteam atunci, dar mai târziu l-am
cunoscut. Moartea domnitorului în sufletul

oricăruî întemnițat aprinde scânteia nădejdiî. De moartea împăratului nu m'am bucurat, dar aveam presimț, că după înmormântarea lui o să se publice vre-o amnestie. De dragul acestei nădejdi, cine știe, poate chiar în clipa, când sicriul a fost coborât în cripta vechei mănăstiri a Capușinilor din Viena, eu am zimbit... Și tot astfel, ceilalți popi valahi..

A fost o nădejde deșartă, dar eu n'o regret. În temniță, chiar și nădejdiile de acest fel îți înviorează sufletul. Câteva zile n'am mai tresărit la glasul clopotelor și nu mi-am ieșit din sărite. Bing-bangurile păreau niște prevestiri ale apropiatei libertăți..

Intr'o dimineață apoi, totul a revenit la normal. Soldatul de serviciu a fost schimbat cu un Ungur veritabil, iar acesta, trecând pe lângă celula mea, spunea cine știe cărui popă, scos la plimbare, că amnistia nu se extinde și la trădătorii de patrie...

O spunea aceasta cu glas puternic, ca să aud și eu...

*

Nici acum nu-mi pot da seama: a fost dimineața, la amiază, seara, ori noaptea? Știu numai, că dintr'odată s'a pornit iarăși muzica clopotelor Clujului. Intemnițatii vrând-nevrând își câștigă anumite experiențe. Înțelegem, că această muzică e specială, la fel cu cea de când cu moartea împăratului... Mi-am adus aminte de sfatul soldatului român și am început să vărs cele mai amare lacrimi, adresându-mi întrebarea: Cine o fi mai murit, Doamne Sfinte? Nu cumva... eu?...

Acum nu s'a deschis fereștriuca, ci tocmai

ușa celulei mele. Bătându-și pintenii, soldatul de serviciu își făcu intrarea, mă măsură din creștet până în tălpi și îmi spuse, că au căzut Bucureștii...

— Și dumneata nu te bucuri? — se răsti apoi, uitându-se țintă în ochii mei înlăcrimați.

— Cum nu? — îi răspunsei eu, desmeticindu-mă. — Mă bucur din toată inima... Nu vezi, că râd? Ha, ha, ha!

Fără să mă învrednicească măcar cu o privire, el se îndreptă spre ușă, apoi învârti cele două chei și se depărtă vociferând:

— Ar trebui spânzurați toți, fără nici o judecată!

— Aici nu mai știe omul cum s'o neme-rească, — oftai eu, după depărtarea lui, trântindu-mă pe pat și continuând să vărs lacrimi.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Încetul cu încetul am simțit, totuși, că în sufletul meu se aprinde iarăși flacăra nădejdi. Presimțeam, că marele eveniment de-astădată într'adevăr o să producă o schimbare în soarta mea. O schimbare înspre mai bine, ori înspre mai rău? Mi-era tot atât... În temniță omul are multe dorințe, dar dorește mai ales... variația....

Nădejdea mea n'a fost zadarnică. Încă în aceeași zi m'au scos din celula singuratică și m'au dus într'o celulă mai mare, ca să-mi continui robia în societatea altor trei colegi. Drumul dela celula veche spre cea nouă l-am făcut la glasul clopotelor Clujului. Mai știu apoi, că am făcut acest drum zâmbind... Schimbarea celulei singuratice cu o celulă comună,

în viața unui înțemnițat e un eveniment de mare importanță... Presimțeam, că de-acum n'o să mai aud atât de des glasul clopotelor Clujului. Patru glasuri de popă românească o să fie mai puternice chiar și decât bing-bang-urile acestor clopote...

BCU Cluj / Central University Library Cluj

»SERENADE« NEUITATE...

Era o zi tristă și cu cer înorat, dar noi eram veseli și vorbăreți. După opt luni de suferință în celulele singuratice, însfârșit ne-au așezat câte patru într'o celulă mai mărișoară și cu ferestre înspre grădină. Uitând durerea și dorul, ne-am apucat de povești. Eram inepuizabili și ne întrerupeam mereu unul pe altul, așa încât dela o vreme cel mai bătrân dintre noi s'a văzut nevoit să ne reglementeze. Uneori îl reglementam noi pe el. Ce să-i faci? Patru glasuri de popă românesc, înghețate vreme de opt săptămâni, s'au desghețat deodată, cu toate că soarele era ascuns după nor. Le-au desghețat razele speranței, ce începea să încolțească în inimile noastre...

Seara am răs tuspatriu din tot sufletul. Sol datul de serviciu ne-a adus cina: patru porții de zeamă groasă, care însă mirosea a petrol. Bucătarul, pe semne, a nemerit altă sticlă în loc de cea cu oțet. Flămânzi ca lupii am dat să sorbim din zeamă, dar încercarea noastră a fost zadarnică. În temniță bietul popă românesc mânâncă orice, dar nu și zeamă cu miros de petrol. Ridicând nepăsător din umeri soldatul a dus înapoi mâncarea, neatinsă, incredințan-

du-ne, că o va da unui țaran trădător de patrie, care o să soarbă cele patru porții din patru înghițituri, blagoslovind pe bucătar. Norocul lui, că se mai fac câteodată mâncări rele, ce unii popi le lasă neatînse... Numai atunci se satură, sârmanul.

Când după depărtarea soldatului, ne-am trezit rîzînd cu hohote, nu ne puteam da seama: rîdeam de foamea noastră, ori, de bucurie, pentru norocul țaranului... trădător de patrie? Am adormit tîrziu, cînd Morpheu ne-a constrîns să ne isprăvim povestile. Eu, ca de obicei, m'am visat în casa parohială, uitîndu-mă în ochii preotesei și mîncînd prăjituri...

A doua zi, după ce ne-am sculat și ne-am zis rugăciunile, ne-am urcat rînd pe rînd în fereastră, ca să vedem cerul și grădina. Cerul era senin, iar în grădină am văzut abia câțiva pomi fără frunze. De pe creanga unui pom au sburat deodată două păsări, ridicîndu-se în aer. Eu m'am trezit fredonînd:

— *Duceți-vă păsărele*
La fereastra... preotesei mele
Și spuneți-i ei cu jale
Dorul inimioarei mele...

M'am retras apoi în celulă și m'am dat... gîndurilor.

— Auziți, măi, ciripit de păsărele! — exclamă deodată unul dintre noi, urcîndu-se în fereastră.

Noi ceilalți trei, repede i-am urinat pilda.

În grădină au apărut deodată ca prin farmec douăsprezece femei, cari înaintau două cu

două, spre fereastra noastră, urmate la o destul de respectabilă depărtare de doi soldați înarmați.

— Iată, tristele și frumoasele podoabe ale temniței noastre, — murmurai eu, simțind, că gândul îmi aleargă peste dealuri, peste văi, — și că mi se îneacă glasul. De vre-o trei săptămâni nu mai văzusem femei decât în vis. Nu le cunoșteam și totuși, mi-se părea cunoscute, toate. Una dintre ele semăna cu preteasa mea.

— Sărmanele, — oftaram tuspătru deodată, — oare, ele cum și-au trădat patria?

Când femeile au ajuns în dreptul ferestrei, noi eram cu mâinile prinse de zăbrele și le priveam cu duioșie. Ele se uitau la noi pierdute, neizbutind să-și împiedice umezirea ochilor.

— O scumpii noștri, — grăi înfâșșit una dintre ele, — să nu vă supărați, dar noi ne bucurăm de această tristă întâlnire! Avem impresia, că ne revedem bărbații... Cine știe, sărmanii, ce s'a ales de ei!...

— Popa meu e spânzurat, de sigur, — oftă o tânără preteasă de pe Țara Oltului, îngălbenind și ducându-și mâna la inimă.

— Al meu a fost, probabil, împușcat!... adăogă soția unui proprietar de tipografie românească...

— Doamnelor, — le răspunsei cu glas plângător, — vă asigurăm, că aceeaș tristă bucurie copleșește și inimile noastre, când vă vedem. Vă rugăm însă, nu disperați... Soarele n'a apus pentru totdeauna...

— N'a apus! — bombăni alta, trecând ultima pe sub fereastră.

Ne uitam înmărmuriți după ele, recitând instinctiv cunoscutul vers al lui Eminescu:

„Timere, ce plin de visuri, urmărești vre-o femeie“...

— E o urmărire neinteresată, — grăi cel mai bătrân dintre noi. — Și totuși, pare-că e mai sentimentală, decât cele de odinioară!

Inimile ne băteau cu putere, iar noi presimțeam, că măcar odată ele o să mai treacă pe sub fereastra noastră. Când apoi au revenit într'adevăr, noi ne-am trezit cântând în cor:

*Pe lângă plopii fără soț
Adesea am trecut.
Mă cunoșteau vecinii toți
Tu nu m'ai cunoscut...*

Nu eram cântăreț de forță și totuși, eu simt și acum, că am cântat atunci frumos, întrecând chiar și pe artiștii de meserie. Toate, toate, și-au dus batistele la ochi...

— Să știți domnilor părinți — ne strigă o preoteasă oacheșă, că nici-odată n'o să uităm această fermecătoare serenadă. — La serenadele de odinioară cavalerii erau în grădină, iar damele în fereastră... Acum s'a întors lumea pe dos și totuși, a fost o serenadă de farmec plină...

— A izvorât din inimi, doamnelor, — mai murmuraram noi, în vreme-ce soldații le conduceau către poarta grădinei.

*

De-acum, fermecătoarea „serenadă“ s'a repetat aproape zilnic. Corul nostru, la care se atașase un alt „cvartet popesc“ din celula vecină, executa diferite cântări duioase și triste,

la modă în Ardeal pe acele timpuri. Au fost câteva săptămâni de poezie și de lacrimi, cari s'au scurs cu iuțeala fulgerului.

— Să știți, doamnelor, — le ziserăm într'o bună zi, — că dacă ar fi cu putință, am sfărma zăbrelele și am veni în grădină, ca să vă însoțim la plimbare...

— Suntem încântate! — ne răspunseră ele. — Fiți încredințați, că la această muncă destructivă am colabora și noi, cu dragă inimă...

Intr'o bună zi, soția proprietarului de tipografie s'a uitat țintă în ochii mei și m'a întrebat:

— Ce crezi, domnule părinte, oare, pe mine mă vor spânzura?

— Nu, doamnă! — îi răspunsei cu convingere și simțind, că sunt un prooroc al adevărului.

— Nici pe sfințiile voastre n'o să vă spânzure! — ne ziseră și ele, toate, într'un glas.

După dispariția lor, noi ne-am retras în celulă, murmurând:

— Glasul femeii e glasul lui Dumnezeu...

Insfârșit, într'o dimineată friguroasă serenada noastră s'a redus la trei versuri scurte:

— *Soarele răsare
Și cu el dispăre
Umbra după stânci...*

Le-am spus apoi, că în mai puțin de 24 ore vom părăsi zidurile temniței, vom fi liberi și vom sbura în brațele... preteselor noastre.

— Ah! — exclamară toate deodată, în vreme ce pe buzele fiecăreia s'a întipărit câte un zâmbet drăgălaș.

Nu le-am văzut până atunci zimbînd, iar

acum zimbetele buzelor și lăcrimioarele ochișorilor le împrumutau o aureolă de sfinte martire. Nimic un e mai fermecător, ca femeia, care lăcrimează și zimbește în acelaș timp...

— Vă duceți! — exclamară ele din nou. — Vă duceți, iar noi ne bucurăm, așa să știți! N'o să mai avem parte de dulcea serenadă a suferinței, dar ce are a face? In sufletele altor femei va răsări soarele... Duceți-le, vă rugăm, dulcea noastră îmbrățișare.

In triluri drăgălașe le am rugat să primească și ele îmbrățișarea noastră spirituală de după zăbrele. Și le-am promis, că o să le pomenim la toate liturgiile. In acelaș timp scânteile ochilor noștri le mai spuneau și povestea de farmec plină a unei zile mari, ce avea să vie.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Când mai anii trecuți una dintre ele a trecut la viața cea nepieritoare, am plâns ca un copil, în vreme ca al meu suflet fredona toate cântecele serenadelor suferinței. Liturghia, ce am slujit-o atunci, simțeam, că e o liturghie cu aripi, o serenadă sfântă, cu acompaniamentul unor coruri îngerești...

Pe cea mai tânără o întâlnesc din când în când pe străzile Clujului. Văd părul ei pe jumătate cărunț și îmi aduc aminte, că și în capul meu cele dintâi fire albe de păr s'au ivit după zăbrele, în zilele, când douăsprezece fiice ale națiunii defilau pe dinaintea mea. Mă uit la ea, iar în ochii ei curați citesc întrebarea:

— Iți mai aduci aminte?

— Da, îmi aduc aminte — îi răspund scânteile ochilor mei.

E o convorbire mută și totuși, mult grăitoare. Uneori, pare că aș vrea să mă mai văd odată după zăbrele, iar ea să defileze pe dinaintea-mi, ca în vremea aceea. Să mă uit cu drag la ea și tot cu atâta drag să mă gândesc... la alta.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

POPA DE DOUĂ CONFESIUNI...

Eu de obicei sunt cam umilit, dar atunci eram mai mândru decât toți popii regiunii noastre. Sfinte Pantilimoane, iartă-mă, dar uneori eram chiar arogant. Pe protopopul Ioan Pop, dela Morlaca, îl duseră jandarmii, pe popa Iuliu Truța dela Ciucea, detto. Și tot astfel pe Ștefan Pop din Fildul de mijloc și Emil Petran din Almaș. Eu însă eram liber Ungurii, pe cari îi întâlneam în drumurile mele, mă salutau aruncându-mi priviri piezișe, dar eu îmi umflam pieptul și răspundeam cu un zâmbet plin de sub-înțelesuri salutului lor. De cumva erau mai bătrâni, atunci îi salutam eu cu câte două zâmbete. În ochii mei puteau să citească declarația... solemnă:

— Vedeți, eu sunt patriot, credincios patriei maghiare...

Pentru fiecare popă arestat mă durea sufletul. Când mă gândeam însă la bunul meu prieten Aurel Muntean, dela Sebeșul Mare, mă dureau toate baierele inimii. Știți, el era ortodox, iar alți popi ortodocși pe o raza de aproape douăzeci de kilometri nu existau pe atunci în regiunea noastră. Eu mă gândeam mereu la el și oftam din adâncul inimii mele:

— Dragă Aurel! Cine o să-ți îngroape morții? Cine o să-ți spovedească bolnavii?

Preteasa mea chiar și în zilele acelea era mai cuminte decât mine. Tocmai mă întorceam dela o înmormântare din Ciucea și îi făceam o dare de seamă amănunțită despre starea jalnică în care am găsit pe sărmana preteasă și pe copilașii ei, mulțumind Tatălui ceresc, că eu am scăpat teafăr, când ea îmi tăia de-odată vorba:

— Taci, nu te lăuda! Nu știm ce aduce ziua și ceasul. Am auzit, că azi au mai arestat un popă...

De către Sibiu se auziră câteva bubuituri de tun, iar în ușa casei noastre o ușoară bătaie. Un om dela Sebeșul Mare își făcu intrarea. Ne aduse o scrisoare dela preteasa lui Aurel. În câteva rânduri stropite cu lacrimi sărmana femeie mă ruga să mă duc în ziua următoare la Sebeș, ca să îngrop un mort...

Pe om îl lăsarăm să răsufle și să golească un ciocănel de „pălincă”, iar eu mă retrăsei în cealaltă cameră, ca să redactez răspunsul. Incunoștiinței pe soția scumpului meu prieten, că mă voi duce. O lacrimă izvorâtă din ochiul meu stâng alunecă pe scrisoare, iar eu atunci uitându-mă în ochii pretesei mele, oftai:

— Aceasta e acum soarta scrisorilor preoțești. Să fie stropite cu lacrimi...

Chiar și înainte de arestarea și internarea protopopului meu, preteasa mea îmi era și protopop. Nu se întâmpla să scriu vre-o scrisoare, fără s'o citească și ea. Smulgându-mi și acum hârtia, o citi din două aruncături de ochi, mai adăugând la lacrima mea încă două. Apoi, forțându-și un zâmbet îmi zise:

— Vezi, tu până acum nu te-ai amestecat cu ortodocșii.

— Cum nu, dragă? — o întrerupsei eu. — Numai Dumnezeu știe, câte păhărele de vin am golit cu Aurel..

— Dar nu la slujbe! — îmi tăia ea vorba..

— Dragă, — încheiai eu, — în vremuri extraordinare suntem nevoiți să facem lucruri extraordinare..

— Dar ce-o să faci cu mortul acela? Știi, ortodocșii n'au purgatoriu..

O nouă bubuitură de către Sibiu puse brusc capăt convorbirei noastre, iar eu ieșii la omul dela Sebeșul-Mare, ca să-l concediez..

În ziua următoare, încărcat cu o mulțime de sfaturi bune ale preteșei (și mai ales cu sfatul: să cam pun pază gurii mele, pentrucă spionii mișună în toate părțile), plecai spre Sebeș. Pe preteasa prietenului meu Aurel o găsiu cu ochii scăldați în lacrimi.

— Vezi, dumneata ai scăpat! — îmi zise în sfârșit, după ce se mai potoli. — Ai scăpat, cu toate-că erai mai rău de gură chiar și decât Aurel.. Erai rău... chiar și de condeiu..

— Femeia aceasta mă învidiază, — îmi ziceam, în vreme ce gângăvii nu știu ce răspuns. — Dar ce are aface? Invidia ei e stropită cu lacrimi sfinte..

Înainte de prohod a trebuit să mă duc și la trei bolnavi, ca să-i cuminec. Atunci am purtat întâia oară în partea stângă a pieptului meu cuminecătura ortodoxă... Prohodul s'a scurs între lacrimi, mult mai amare decât cele dela alte prohoade... Oamenii plângeau atât după mort, cât și după popa lor..

Când m'am reîntors acasă, preoteasa mea îmi ieși înainte aproape până în capul satului.

Ne îmbrățișarăm (eram atunci ceva mai tineri), iar după îmbrățișare eu exclamai:

— Dragă, l-am îngropat! Și l-am trimis de-a dreptul în purgatoriu. Lasă, să vadă și ortodocșii, măcar după moarte, că purgatoriul există . . .

Numai condica morților din Sebeșul-Mare (azi: Valea Drăganului), ar ști să spună: câți morți ortodocși au primit dela mine pașaport pentru plaiurile purgatoriului! Intr'o zi am avut două înmormântări. Înainte de masă așezai spre veșnică odihnă pe un unit de-al meu, iar după masă, pe un ortodox de-al lui Aurel. Zdrobiț de oboseală, seara adormii adresându-mi întrebarea:

— Doamne! / Oare ce fel de popă sunt eu? Unit, ori ortodox?

O bubuitură dinspre Sibiu îmi răspundea:

— Ești, iac' așa, un popă de două confesiuni...

În seara unei Dumineci primirăm apoi veste, că Aurel s'a reîntors acasă... De bucurie îmi sărutai nevasta, dar sunt convins și acum, că sărutul acela dulce în realitate era adresat bunului meu prieten din cealaltă strană... Nevestei mele îi declarai categoric, că în dimineța zilei următoare o să zbor ca gândul și ca vântul la Sebeșul Mare.

Luându-și o atitudine protopopească ea protestă cu toată tăria:

— Cât ești de ușuratec! Nu-ți dai seama, că în primele zile popa Aurel e spionat din toate părțile? Dragă, fii mai cuminte... O să te duci, colo peste-o săptămână...

După o discuție destul de vehementă, însfârșit căzurăm de acord, ca eu să mă duc la Sebeșul-Mare numai a treia zi, adică Miercuri...

Și vedeți nu s'a împlinit nici voia mea, nici a pretesei mele. Marți seara am fost arestat și eu și dus la închisoare...

Poate a fost mai bine așa. Efectul vizitei mele la Sebeșul Mare ar fi fost, probabil, re-arestarea bunului meu prieten.

Imprejurările arestării le-am descris cu alt prilej... De astădată amintesc numai atâta, că în cele treizeci de minute, ce jandarmii mi le au acordat pentru o convorbire confidențială supravegheată de ei, preteasa a amintit și eventualele prohoade din satul meu, plus eventualele cuminecări ale bolnavilor... Protopopul dela Morlaca și ceilalți popi uniți nu veniră încă...

— Dragă, — îi zisei, — să te duci încă mâine la Aurel... Să-i spui, că aveam de gând să-i fac o vizită... Și să-l rogi în numele meu, să-mi cam întoarcă împrumutul...

Am trecut apoi la alte povești, dar acum, fără să ne mai aducem aminte de purgatoriu...

Bunul meu prieten mi-a întors împrumutul, cu camete cu tot. Cum lipsa mea de-acasă a fost de trei ori mai lungă decât a lui, iar popii uniți încă nu se reîntoarseră, numărul uniților îngropați de el a fost mult mai mare, decât cel al ortodocșilor îngropați de mine.

Încă a doua zi după reîntoarcerea mea, Aurel a venit la noi cu preteasă cu tot. Cum și ea era cam „protopop“ la casa ei, venise cu el, ca să-l supravegheze...

După dulcea bucurie a revederii ne-am ad-

resat mulțumiri reciproce pentru prohoade și pentru celelalte...

— Dragă, — exclamă el, răsând din tot sufletul, — tu ai trimis destui ortodocși de-ai mei în purgatoriu... Cum noi n'avem purgatoriu, eu pe uniții tăi i-am trimis deadreptul în raiu... Ai tu o leacă de vinișor, așa-i? Știi... pentru veșnica lor odihnă...

— Doamne, iartă-i pe toți, — oftaram la cel dintâiu păhărel, după apariția vinișorului...

Și ne mai îmbrățișarăm odată: eu cu Aurel, iar preteasa lui cu preteasa mea... În adâncimile sufletelor noastre (numai în aceste adâncimi, pentru că aveam... doi „protopopi“ în fața noastră) noi doi mai regretam, că dulcea îmbrățișare nu e acompaniată de vre-o bubuitură de către Sibiu...

BCU Cluj / Central University Library Cluj

»UNIVERSUL« IN FLACĂRI

Memoriei lui † Octavian Măcelariu

Dela Blaj mă reîntorceam totdeauna cu un teanc de gazete și reviste, plus cu un pachetaș destul de respectabil de cărți și cărțicele. Ultima vizită a popilor, cari aveau vre-o treabă prin orășelul lui Inochentie Klein, era cea făcută la Librăria Seminarului Teologic. Conducătorul Librăriei pe atunci era Octavian Măcelariu, un om venerabil, bun și drept, ca pâinea cea caldă și ca Iov, cel din Sfânta Scriptură, bine înțeles, minus imensele bogății ale aceluia. Mai ales celor veniți din depărtări el le arăta toate cărțile și revistele proaspăt sosite dela București. Nu erau prea multe, pentru că pe atunci nu orice marfă literară bucureșteană putea să spinteca zidul Carpaților. Dacă sărmanul popă uneori nu cumpăra tot ce i-se oferea, cauza era, vă asigur, cea amintită în nu știu care scrisoare a marelui Eminescu.

Privirile, ce în primele momente după reîntoarcerea dela Blaj, preoteasa mea le arunca „teancului” și pachetașului, nu erau tocmai prea dragălașe. Știți, scânteiele ce răsar din ochii femeilor frumoase, sunt de multe feluri. Incetul

cu încetul se resemna, totuși, citind și recitind cărțile și revistele aduse de „scumpul” ei popă.

În epoca aceea popii românești din Ardeal, cu preotese cu tot, citeau foarte mult și... credeau ceea ce citeau. E adevărat că pe atunci chiar și scriitorii cam credeau în scrisul lor... Când apoi hrana sufletească se sfârșea, prin cine știe ce întâmplare, bietul popă trebuia să plece iarăși la Blaj.

În timpul războiului mondial Octavian Măcelariu avea în librărie și un sertar secret. În sertarul acesta păstra cărțile, revistele și ziarele venite de dincolo de Carpați prin „vama cucului”, cari anunțau, ori propovăduiau apropiata intrare a României în războiu pentru desrobirea noastră. Când intram în librărie, n'aveam decât să mă uit țintă la el. O abia vizibilă mișcare a genei ochiului său celui stâng îmi spunea, că deocamdată trebuie să contemplez rafturile cu cărți, în așteptarea clipei, când o să rămânem numai noi în librărie (plus domnișoara dela casierie, o frumușică semi-blondă, absolut demnă de încredere). Atunci abia el scotea pachetașul pregătit din bună vreme, eu îl îmfundam repede în buzunarul dinlăuntru al paltonului și plăteam fără nici o discuție prețul ce mi se cerea. Bine înțeles mai cumpăram cărțile, gazetele și revistele, ce se puteau cumpăra pe față. Acestea le răsfoiam în tren, iar pachetașul cel secret îl desfăceam numai acasă.

Pentru aceste cumpărături „pe sub mână”, am suferit din partea preotesei mele aspre muștrări. Ea îmi reamintea mereu proverbul, că „orice ulcior dela o vreme se sparge”... De citit însă, citea toate slovele tipăriturilor „clandes-

tine”, cu aceeaș clandestină, dar sfântă însuflețire. După citire le ascundea atât de bine, încât toate încercările mele de-a le mai găsi, erau zadarnice. Când eu, totuși, doream să mai recitesc vre-una, trebuia să rostesc discursuri lungi, înfocate, până când cu chiu cu vai, cartea, ori revista cerută răsarea ca un „Deux ex machina“ înainte-mi... De unde a putut să răsară? Nu știu, cu toate că m'apucasem să-mi spionez preoteasa de-a binelea... M'am convins însă de pe atunci, că e mult mai ușor să spionezi o ciurdă de bărbați, decât pe o femeie...

*

Pe Octavian Măcelariu de altfel, dela o vreme am început a mă supăra. Niciodată bunul om nu mi-a vândut și vre-un număr din „Universul”. El îmi spunea, că toate încercările lui de-a pune mâna și pe acest ziar, au fost zadarnice. De crezut îl credeam, pentrucă era un om al dreptății, dar ce să-i faci? In zilele acelea, când universul era în flăcări, Românul din Ardeal dorea cu orice preț să citească „Universul”.

Și vedeți, într'o zi de Joi, luna Iulie, anul Domnului 1916, frumosul meu vis s'a realizat... La intrarea mea în librărie domnișoara cea semi-blondă mi-a zâmbit cu dulceață, iar Octavian Măcelariu a tresărit, vesel... Eu nu mai eram nevoit să-i arunc privirea cea cu sub-înțeleșuri... După ce mi-am făcut cumpărăturile, el s'a apropiat de mine și mi-a dat un număr din „Universul”, șoptindu-mi:

— Ascunde-l bine, părinte! Să nu cumva..

— Nu te teme! — îi răspunsei, îmbrățișându-l cu drag.

Prețioasa comoară mi-am ascuns-o în sân.

Există împrejurări ale vieții când chiar și cel mai curajos bărbat devine... femeie. În tren, în fața celorlalți călători, citeam cărțile și revistele cumpărate „pe față”, dar ducându-mi mereu mâna la inimă. Câte un călător se scăpa să spună, că universul e în flăcări. În zâmbetul fugar, ce se strecura în nu știu ce colț al buzelor mele, bietul om ar fi putut să citească răspunsul:

— Universul tău e în flăcări, dar „Universul” meu e aici, lângă inima mea...

Făceam un drum cu trenul de opt ceasuri încheiate, dar în timpul acestei călătorii răbdam toate chinurile lui Tantalus.

*

Acasă, preoteasa m'a întâmpinat cu obișnuita ei dragoste și curiozitate. Ochii ei căutau în scânteiele ochilor mei vre-o noutate, dela... Răsărit.

Ah, a fost o seară frumoasă și duioasă, — „Universul” ne spunea, că plinirea vremii se apropie cu pași repezi... Am citit toate articolele și articolașele, cu sfânta religiozitate a acelor vremuri. Eu chiar și în timpul somnului m'am visat citind „Universul” . . . În dimineața zilei următoare, comoara a dispărut, așa cum dispăruseră și celelalte publicațiuni „clandestine”, aduse dela Blaj. În cursul lunii Iulie abia în trei seri am isbutit să mai pun mâna pe „Universul” sufletului meu, dar numai pentru câte un ceas...

În luna August, veștile privitoare la intrarea României în războiu, erau tot mai dese și mai verosimile. Toate încercările mele de-a mai arunca, măcar o singură ochire, asupra „Univer-

sului”, au fost zadarnice. Preoteasa mă îndemna să-mi văd de treburile mele și să las „Universul” în grija ei... Sunt sigur, că ea în timpul acesta l-a recitit, dar știți, în mine n’avea tocmai încredere deplină...

După-ce mult așteptatul eveniment s’a produs, nici n’am îndrăznit să fac încercări de acest fel. Câțiva popi românești din regiunea noastră au fost arestați, iar preoteasa mea nădăjduia, că eu o să scap teafăr. Abia în câte o seară, după ce copilașii noștri treceau în lumea visurilor, oftam amândoi și ne gândeam la jandarmii, cari de-o bucată de vreme se cam învârteau în jurul casei parohiale. Eu îmi domoleam preoteasa, spunându-i, că toți popii românești sunt luați la ochi, și că datoria jandarmilor e... să-i supravegheze. Pe mine însă, nu mă amenință nici-o primejdie...

— Vai, să ferească Dumnezeu, — exclama sărmana de ea. — În clipa arestării tale, eu am să mă prăpădesc, așa să știi...

•

Clipa acelei arestări a sosit într’o seară de Septembrie. În ziua aceea fusesem dus într’un oraș din apropiere, dar jandarmii m’au căutat cu câteva ceasuri înainte de reîntoarcerea mea acasă. Sărmana preoteasă a avut destulă vreme, ca să se împace cu situația...

În timpul, când după pronunțarea formulei de arestare, jandarmii s’au apucat să cotrobăluiască printre cărțile, gazetele și scrisorile mele, eu am primit îngăduința să stau de vorbă eu preoteasa, supravegheat dela distanță de câțiva metri de cătră un jandarm. Puteam să vorbesc cu ea chiar și în șoptite.

Bineînțeles am întrebato și de soarta publi-

cațiunilor „clandestine“, iar ea mi-a șoptit, că le-a ars, toate, îndată după ivirea jandarmilor, cari din fericire, n'au rămas nici în casă și nici în curtea parohială, ci mă așteptau plimbându-se pe stradă, ținând curtea și casa sub supraveghere...

— „Ai ars chiar și „Universul“? — o întrebai, simțind, că mi-se cutremură întreg trupul, iar sufletul... mi se topește.

— Cred că l-am ars! — murmură ea, îngălbenind și ștergându-și sudorile de pe frunte...

— Vai, n'ar fi trebuit să arunci nimica în flăcările focului... Trebuia să îngropi totul în pământ, lângă prunul din grădină...

— Cât ești de ușuratec! — oftă ea, răsufând din toată puterea plămânilor. — Tu nu-ți dai seama, că jandarmii m'au cam supravegheat și pe mine, dela poartă...

BCU Cluj / Central University Library Cluj

La o săptămână după arestare, am cunoscut toate învinuirile, ce mi-se aduceau. Eram învinuit de crime foarte mari, dar nu în legătură cu „Universul“. Soarta „Universului“ acum o cunoșteam prea bine. Știam cu siguranță, că a ajuns în flăcări...

Intr'adevăr, cu vre-o două zile înainte de eliberarea mea, după suferințele cumplitelor pușcării, prin cari trecusem, m'am visat pe o câmpie înverzită... În fața mea era o grămadă de lemne aprinse, în flăcările cărora se pârjolea „Universul“... Fumul gazetei se înălța spre cer, ca fumul jertfei lui Abel, cel de odinioară...

La câteva săptămâni după realizarea idealului național, într'o după amiază cu cer senin, mă

abătui iarăși pe la librăria Seminarului Teologic dela Blaj.

Octavian Măcelariu citea „Universul”, iar eu l-am contemplat până la terminarea articolului, în a cărui citire era cufundat.

— Domnule Măcelar, — îi zisei apoi, după ce mai întâi ne strânseserăm mâinile, cu căldura acelor zile mari și călduroase, cu toate că era prin Ianuarie, — ași cumpăra numărul cel mai proaspăt al ziarului „Universul”...

— Ehei, părinte, — îmi răspunse el, umflându-și, apoi desumflându-și pieptul, — de-ai ști dumneata, cât am tremurat eu din cauza „Universului”...

— De ce? — îi tăiai eu vorba, însoțindu-mi întrebarea cu zimbetul acelor vremuri.

— Știi părinte, — reluă bunul om oftând, — numărul acela din „Universul” l-au cumpărat dela mine cinci popi... Și toți cinci au ajuns în temniță. S'a dovedit însă, că toți cinci erau vrednici de încrederea mea... Nici-unul dintre ei nu m'a trădat... Să le răsplătească Dumnezeu.

Un nou zâmbet se strecură pe buzele mele.

— Nu te grăbi cu laudele, domnule Măcelar... Meritul e al preoteselor, nu al popilor... Prin mijlocirea lor, numărul acela al „Universului” a ajuns în flăcări... Altfel, ajungea, desigur, în mâinile jandarmilor.

— Și dumneata m'ai fi trădat? Spune-mi drept...

— Nici poveste! Din școalele Blajului au ieșit mulți păcătoși, dar niciodată vre-un trădător.. Judecătorii noștri însă, te asigur, nu erau tocmai atât de naivi, încât să nu cunoască lib-

răria, care alimentează sufletele popilor valahi.... Dacă la vre-unul dintre cei cinci, s'ar fi găsit cu prilejul perchiziției numărul cu pricina al „Universului”, dumneata ai fi ajuns în tovărășia noastră...

— Pare-că, totuși, regret... — mai bombăni el, ștergându-și o lacrimă...

— Nu regreta nimic, — încheiai eu, strângându-i încă odată mâinile. — Și să nu te superi pe pretesele noastre... Știi, există o epocă în viața oricărei pretese, când ea e mai bucuroasă să vadă universul întreg în flăcări, decât pe popa ei dus la spânzurătoare.

*

De atunci l-am mai întâlnit de multe ori. Și aproape totdeauna era cu „Universul” la mână. Când am primit vestea morții lui, am vărsat o lacrimă duioasă și am slujit o sfântă liturghie. Nu știam, ce boală a avut, afară de cea a bătrâneței. Eram însă convins, că **Octavian Măcelariu** a părăsit ale vieții plaiuri, citind „Universul”.

UN FRATE ÎN HRISTOS

Memoriei lui † Gheorghe Dima

Când l-au adus și pe el în temnița noastră, nu l-am recunoscut. Pe semne, jandarmii erau foarte grăbiți și astfel, înaintarea lui prin coridorul nostru s'a făcut într'un marș destul de forțat. Nu văzusem decât venerabila lui barbă albă, plus pardesiul lui cel sur, închis. Și îmi inchipuiam, că și el e un popă „trădător de patrie”, ca oricare altul. A fost dus în ultima celulă, dintre cele patru ale coridorului, iar eu eram în cea de-a doua.

După vre-o câteva zile de „robie”, noi am început a ne împăca pe deplin cu situația. Urcați pe zarurile dela ușă, ne apucaram chiar și de povești și de glume. Ne apucase, cum s'ar spune, zburdălnicia tinerească... Vecinul din celula a treia, **Beniamin Rusu**, era cel mai potolit și cel mai cuminte dintre noi. Cum în timpul studiilor teologice el fusese „ductor primar”, dela o vreme a început a ne reglementa, spunându-ne, că trebuie să fim „oameni serioși”.

— Cine e popa ăsta? — mă întrebă el, după învârtirea celor două chei la ușa celulei a patra și după depărtarea temnicerului.

— Nu știu! — îi răspunsei atât eu, cât și colegul din celula primă.

— Sărmanul, — reluă iarăși „ductorul” nostru, — pare să fie de pe la Sibiu, ori de pe la Braşov...

— E tare necăjit, — adăogai eu, oftând din toată adâncimea pieptului. Cine ştie de când a'a închis ochii!...

— Măi fraţilor, — încheiă discuţia energicul „ductor”, — de dragul lui noi să ne mai potolim... Să respectăm bătrâneţea sărmanului nostru coleg, dându-ne seama, că ar putea să ne fie tată, ori socru...

Cei obişnuiţi să aducă mereu jertfe Tatălui Ceresc, la caz de nevoie ştiu să se jertfească şi în temniţă. Ne-am supus cu toţii poruncei „ductorului”. În ziua aceea n'am mai vorbit decât lucruri serioase, ori, din ferestrele celulelor noastre contemplam curtea temniţei, întâmpinând cu câte un zâmbet amar pe noii sosiţi şi dând sbor gândurilor către modestele noastre case parohiale. Din cauza boltiturerii coridorului nostru nu puteam să vedem cerul, dar în seara aceea aveam impresia, că ochii noştri au dobândit puterea de-a pătrunde prin corpurile opace. Contemplam miriadele de stele, urmărindu-le învârtirea în jurul stelei polare. Ochii sufletului meu vedeau o stea luminoasă aproape de „zenith”.

— Ce stea e aceasta? — mă întrebam. Un „fecioraş” dela începutul secolului, spintecând un deceniu şi jumătate de clipe, minute, ceasuri, zile, luni şi ani, îmi răspundea:

Poate de mult s'a stins în drum,
In depărtări albastre...
Şi raza ei... abia acum
Luci vederii noastre...

Înainte de-a închide ochii, după „Tatăl nostru”-rile rostite pentru mine, pentru ai mei, pentru cei „în drum spre Cluj” și pentru cei „duși departe”, am murmurat unul și pentru noul nostru tovarăș de suferințe... Din celula lui nu se auzea nimic, nimic... Sărmanul om era „balic” și încă nu-i trecuse prin minte să se urece pe zarul dela ușă... Când l-au adus jandarmii, venea cu capul plecat în pământ, și astfel, pe noi nu ne-a văzut...

•

. În dimineața zilei următoare temnicerul l-a scos, ca să-l ducă la cancelaria închisorii. Eu însă mă temeam, că o să fie transportat în vre-o altă închisoare, iar aceasta n’o doream. Nici chiar în temniță oamenii zburdalnici nu renunță bucuros la tovarășia unui om cuminte...

De astădată, când a trecut pe lângă celulele noastre ne-a văzut și el. Și aruncându-ne o privire, dureroasă și drăgălașă în acelaș timp, ne-a salutat cu strămoșescul: Bună dimineața! Trei glasuri de popă românească i-au răspuns cu aceeaș salutare, iar eu... îl recunoscui.

— Nu e popă! — exclamai după depărtarea lui. — E profesorul **Gheorghe Dima**, cunoscutul compozitor...

Exclamația mea a fost, așa se vede, destul de puternică. Bunul bătrân s’a întors brusc către coridorul nostru, ne-a aruncat o privire duioasă, apoi, împintenat fiind și de către temnicer, și-a urmat drumul.

Între noi s’a pornit, bine înțeles, o adevărată ciorovăială. Ne-am apucat să discutăm marea problemă: de ce a fost arestat distinsul profesor?

Făceam fel de fel de combinații, până când „ducătorul” a pus capăt discuției, zicându-ne:

— Să nu ne mai sfătoșim! Noi nu cunoaștem încă nici cauza arestării noastre! De unde să știm așadar: de ce a fost arestat Gheorghe Dima?

Așteptam cu încordare venirea lui. Și s'a reîntors, într'adevăr. Fără a se sinchisi de prezența temnicerului, se opri în dreptul celulelor noastre și însoțindu-și cuvintele cu un zâmbet indescritibil ne zise:

— Nu vă lăpădați de mine, fraților! Sunt popă și eu, așa, cum sunteți voi... Doar cu deosebirea, că pe mine m'au hirotonit numai jandarmii, nu și vre-un mitropolit...

Două zile încă, Gheorghe Dima a fost dulcele nostru frate întru Hristos. De dragul colegilor săi, cu toată bărânețea lui s'a urcat și el pe zarul dela ușă, amestecându-se în ciorovăielile lor... Omul cuminte devenise mai zburdalnic chiar și decât „confrații” lui mai tineri...

Voiam să fac și eu ceva de dragul bunului om. Intr'o clipă de „silențiu” executai cu vocea mea de tenor răgușit imnul „Cuvine-se cu adevărat” de... Gheorghe Dima. Ceilalți doi colegi mă acompaniau, iar despre el sunt convins, că mă asculta cu ochii scăldați în lacrimi. După terminarea cântării auzirăm glasul lui tremurător:

— Să vă răsplătească Tatăl cel ceresc...

— Vom fi făcut și câteva greșeli, — îi replicai eu, — dar te rugăm să nu te superi... Am cântat fără note...

— Ah, — mai murmură el, — cu toate greșelile, ce eventual le-ați făcut, eu niciodată n'am auzit un „Cuvine-se cu adevărat” mai dulce... V'aș ruga acum, să cântați și un „Sfinte Dum-

nezeule” de **Iacob Mureșianu**... Voi, doar, sunteți dela Blaj...

Cântecul acesta l-am executat fără greșeli, pentrucă ne-a acompaniat și el, iar noi am fost tocmai atât de cumiști, încât să cântăm încet, ca să iese la iveală mai ales acompaniamentul „fratelui nostru în Hristos”...

•

În noaptea dinspre ziua a treia, m’a trezit din somn o puternică bătaie la ușa celei, urmată de cuvintele rostite cu glas plângător:

— Rămâneți cu bine, Onorați în Hristos frați! Eu mă duc în altă temniță...

Apoi, s’a făcut tăcere...

Celula lui, în ziua următoare a fost ocupată de un preot din tabăra noastră, care până atunci fusese într’o celulă dela etaj. Temnicerul ne spuse, că profesorul s’a dus, iar coridorul nostru e acum un coridor curat popesc...

— Curat popesc a fost și până acum, — îi răspunserăm noi.

•

Dupăce în temnița cea de-a treia am ajuns câte patru într’o celulă, ne făceam zilnic liturghia. Imnul „Cuvine-se cu adevărat” îl cântam totdeauna cel de **Gheorghe Dima**. Prin cine știe ce întâmplare, odată eu tocmai în timpul executării acestui imn îmi aprinsesem țigara.

— Bravo, frate Septimie, — hohoti atunci fratele **Emil Măcelaru**. — Tocmai acum trebuie să se tămâieze altarul...

Liturghia aceea a rămas neisprăvită, pentrucă ne apuca râsul, de câte-ori voiam s’o continuăm.

— Vai, — oftai eu, — o să ne bată Dumnezeu, fraților...

— Nu te teme, — mă molcomi **Emil Marcu**. — Dumnezeu e bun și primește liturghiile noastre, așa, cum le putem face...

— Totuși, — adăogă **Augustin Pop**, n'ar fi trebuit să se întâmple această impietate tocmai la compoziția lui Gheorghe Dima...

Discuția o încheiai eu:

— Oamenii sunt răi și neiertători. Cred însă, că Dima face excepție... El ne-ar ierta bucuros, ba, poate, ar fi chiar încântat de felul, cum noi am executat nemuritoarea lui compoziție... Știți doar, că el e fratele nostru în Hristos...

*

Acum el doarme, liniștit. Umblând prin cimitir, într'o zi de primăvară am trecut pe lângă mormântul lui. Și îmi venea să cânt imnul „Cuvine-se eu adevărat”, dar mi-am dat repede seama, că nu se „cuvine” să-i tulbur somnul... Nu m'am putut răbda, totuși, să nu oftez din adâncul inimei mele:

— La revedere, Onorate în Hristos frate!

EPILOG

Incheiând aceste însemnări, țin să precizez, că n'am pretenția de-a fi prezentat publicului cititor întreg calvarul înțemnițatilor români ardeleni, din toamna anului 1916. Însemnările mele sunt numai nește fragmente ale cumplitelor suferințe, ce au fost nevoiți să le îndure preoții români, precum și alți fii ai neamului nostru după intrarea României în războiu. Fostii înțemnițați români, cari mai sunt în viață, știu prea bine, că nu mi-se poate aduce învinuirea vre-unei exagerări.

Altă dată, poate, o să mai povestesc vre-una dintre întâmplările acelor zile...

•

În timpul, când partea cea mai mare a României antebelice a suportat jugul ocupației germane și austro-ungare, sufletele noastre, ale Românilor ardeleni, erau copleșite de cea mai cumplită desnădejde. Mai ales după prăbușirea imperiului rusesc eu nu mai credeam, că e posibilă realizarea sfintelor noastre visuri.

În toamna anului 1917, fiind la Blaj, am dat expresie desnădejdii mele în fața profesorului de teologie **Alexandru Rusu**, fost coleg al meu de școală, azi episcop la Baia-Mare. Mi-am ex-

primat chiar și părerea, că pentru a salva cea-ce mai poate fi salvat, Românii ardeleni ar trebui să-și revizuiască programul lor politic, renunțând la... visurile îndrăznețe.

Am tăria morală să recunosc această desnădejde a mea. Prietenul Alexandru Rusu însă m'a desmeticit, ținându-mi o strașnică (și meritată) lecție de naționalism românesc și convingându-mă, că trebuie să sperz mereu. Cred, că în clipele acelea s'a și supărat pe mine.

Acest om, care pe-atunci conducea excelenta revista religioasă națională „Cultura Creștină”, cu toată vitregia vremilor a și lucrat în conformitate cu sfintele lui convingeri. Triumful ideii naționale la alegerea noului mitropolit al arhiepiscopiei de Alba-Iulia și Făgăraș, ținută în primăvara anului 1918, așadar tot în zilele desnădejdii, e în bună parte meritul lui.

Cu prilejul acestei alegeri, ziaristul Leonard Paukerow, ~~directorul ziarului „Vocea Poporului Român” din Budapesta,~~ mi-a spus în semi-șoaptă, că biruința finală nu va fi a Puterilor Centrale, ci a Antantei... Întâlnindu-l acum câteva luni și stând cu el de vorbă, i-am adus aminte de semi-șoapta din primăvara anului 1918.

— N'a fost un merit personal al meu, — mi-a replicat el. — Un gazetar dela Budapesta auzea și citea lucruri, pe cari un biet popă românesc dela sate n'avea de unde să le audă și să le citească...

După alegerea de mitropolit dela Blaj, asupra Românilor ardeleni s'a revărsat într'adevăr un binefăcător val de optimism, în vreme ce populația maghiară a început să înnoate în valurile pesimismului... E de însemnat, că aceeaș

acțiune de combatere a pesimismului o conducea la Sibiu profesorul Nicolae Bălan, actualul mitropolit ortodox-român al Ardealului.

*

Preotesele noastre au bătut adeseori drumul Clujului, dar nici odată n'au reușit să ajungă decât până la poarta temniței, în care atunci eram închiși. Pachetele cu de-ale mâncării, le depuneau la procuratura militară din Strada Iuliu Maniu. După ce ele părăseau Clujul, preoții erau conduși la procuratură, pentru a-și primi pachetele, după ce mai întâi erau desfăcute și cercetate cu deamănuntul în prezența lor. Mama mea, sărmana, a venit și ea odată la Cluj, dar nu și-a putut vedea feciorul, ci numai zidurile temniței, în care el era închis... Ar fi zburat și tatăl meu, fie iertat, în capitala Ardealului, dar nu i-a dat voie mama, pentru că era și el... popă românesc și încă... luat la ochi. Făcând drumul dela temniță la procuratură și invers, preotesele se odihneau pe vre-o bancă a parcului, dominat acum de marea catedrală ortodoxă-română. Acolo își vărsau potopul lacrimilor. Mai înainte de a-l sfînti vreun arhiereu, acest loc l-au sfîntit așa dar preotesele române de ambele confesiuni, cu amarele lor lacrimi.

*

Foarte, foarte mulți preoți români au fost internați în sate și orașe de dincolo de Dunăre, pe teritoriul așa-numitei „Burgenland”. Locuitorii acestui teritor erau Germani, dar fără vreun sâmbure al conștiinței naționale. Prin contactul cu preoții români, această conștiință s'a trezit cu elementară putere. Rezultatul plebiscitului din

Burgenland e între altele și meritul preoților români internați...

*

Mai amintesc, că popa dela Șelimbăr, pâr. Nicolae Vlad, trăiește și azi, având frumoasa vârstă de 87 ani. Am avut fericirea să revăd și pe eroina schiței „Chibriturile”, dna **Elena David n. Alămoreanu**, fiica fostului preot ortodox-român din Alămor și soția unui distins învățător al nostru, dela Sibiu. Revederea noastră a fost nespus de impresionantă. De astă dată însă nu m'a mai tratat cu chibrite, ci cu prăjituri...

*

„Insemnările“ mele au mai fost publicate sporadic în foiletoanele ziarului „Patria“ din Cluj. Ziarul clujean „România Nouă“, de sub conducerea distinsului ziarist ardelean **Zaharia Boilă**, mi le-a retipărit în foiletoane continuate, ușurând astfel în mare măsură tipărirea broșurei prezente. Datorez acestui excelent ziar românesc din capitala Ardealului cea mai vie recunoștință.

*

Insfârșit, un act de dreptate.

Patru muncitori unguri dela minele din Reșița, întâlnindu-se la Cluj cu câțiva țărani români bănățeni, s'au apucat să facă politică. Românii tăceau molcom, în vreme-ce tovarășii lor unguri, vorbind românește, înjurau pe Tisza Pista și îl făceau responsabil pentru toată pacoștea cumplitului războiu.

Toți patru au fost arestați, bătuți bine, și aduși în temnița noastră din Str. Kogălniceanu. Cum sărmanii oameni n'aveau acte justificative asupra lor, nimeni nu credea, că ei sunt Unguri. Din ferestrele celulelor noastre, noi, preoții, i-am

văzut pe toți patru, compătîmîndu-i și vărsînd chiar lacrimi de mila lor. Se uitau și ei la noi și ne compătîmeau. Pare-că îi văd și acum în curtea temniței, cu pumnii încheștați, strigînd în gura mare, că ei sunt Unguri, în vreme-ce jandarmii îi potoleau cu paturile puștilor. Vre-o trei zile au fost toți patru locatarii temniței noastre, pînă cînd dovedindu-se naționalitatea lor, li s'a dat drumul.

Colegul meu de suferință **Augustin Pop** a întîlnit mai anii trecuți pe unul dintre ei. Sărmanul om a recunoscut pe fostul său „coleg”, a alergat la el și i-a strîns mîna cu putere, adresîndu-i apoi întrebarea:

— **Emlékszik-e tiszteletes uram, mikor én is oláh voltam?** (Părinte, îți mai aduci aminte, de cînd am fost și eu valah?)

Da, noi, foștii întemnițați, putem să mărturisim în orice vreme, că pentru România Mare au suferit chinurile temniței și patru Unguri neași...

Cuprinsul

Cuvânt înainte	— — — — —	3
Un prohod lung	— — — — —	9
Chibriturile	— — — — —	15
Unde dai și unde crapă	— — — — —	22
Un cântec de iubire	— — — — —	32
Rudeniile	— — — — —	37
Când am fost și eu director	— — — — —	43
Popa dela Șelimbăr	— — — — —	51
Clopoțele	BCU Cluj / Central University Library Cluj — — — — —	59
„Serenade” neuitate	— — — — —	64
Popă de două confesiuni	— — — — —	71
„Universul” în flacări	— — — — —	77
Un frate în Hristos	— — — — —	85
Epilog	— — — — —	91

BIBL. UNIV. BULG.

3918 -2 IX.1937

EXEMPLAR LEGAL